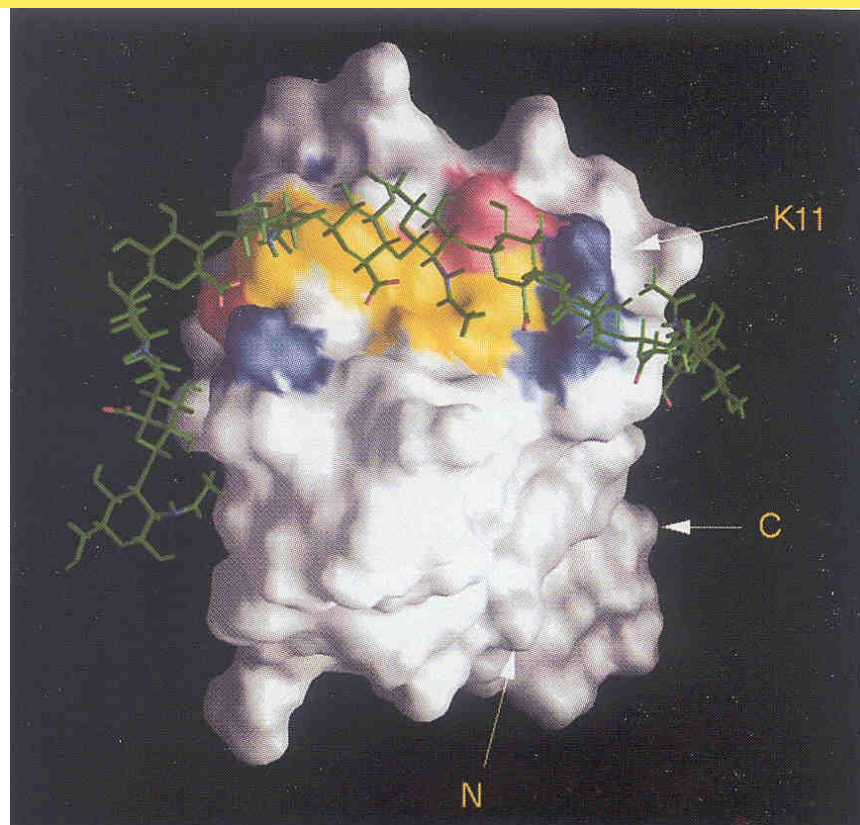
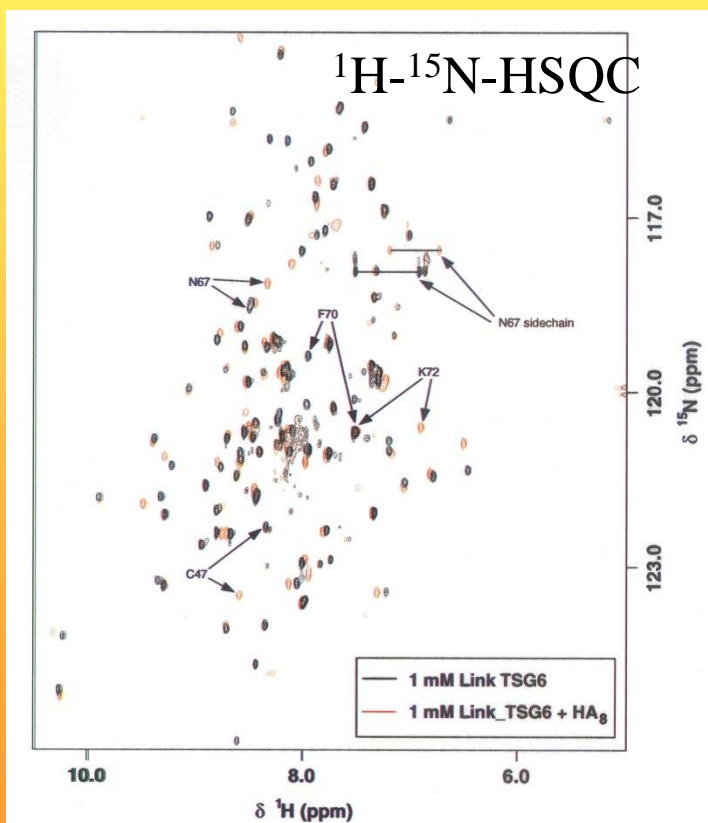

Biológiailag aktív molekulák kölsönhatásvizsgálata NMR-spektroszkópiával

Budapest, 2004. 03. 26.

Ugyanazt az NMR paramétert (^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{31}P , ^{57}Fe) követjük.

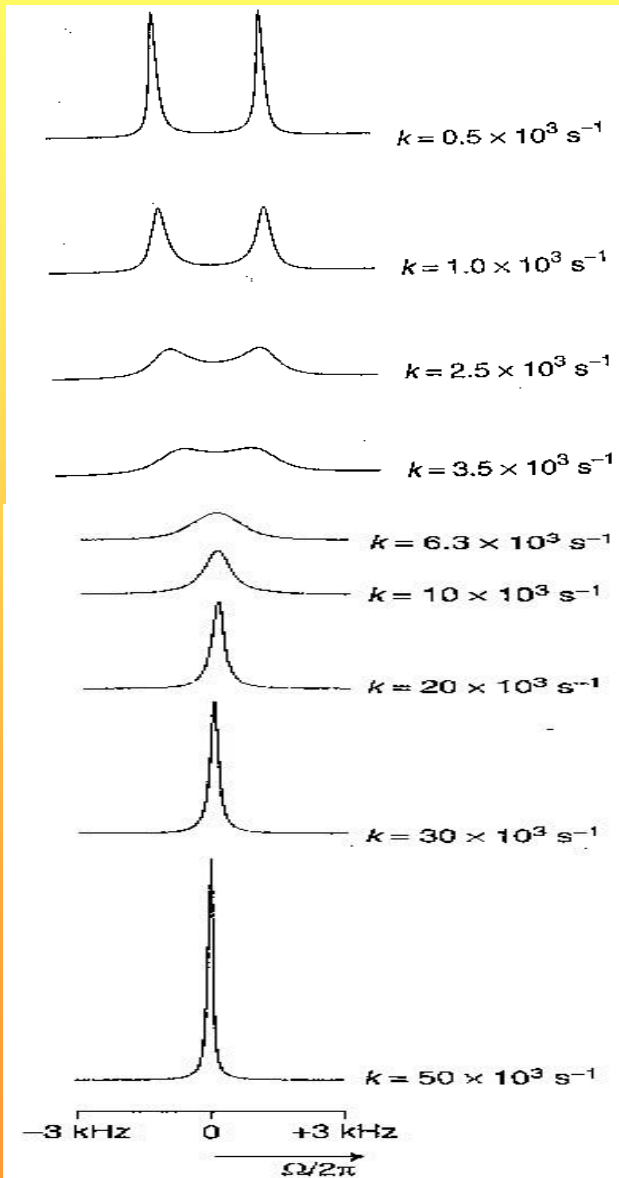
Cserefolyamatok az NMR-spektroszkópiában

„Chemical exchange” kémiai csere avagy
a mag kémiai környezetének a cseréje

Csere: ugyanaz a mag kettő vagy több kémiai környezet között „ugrál”, amelyek NMR paraméterei eltérnek:

- kémiaieltolódás-értékei (CSA),
- skaláris vagy dipoláris csatolási állandók (J, D)
- relaxációs paraméterek (T_1 , T_2 , NOE)

A cserefolyamat megjelenése a spektrumban annak függvénye, hogy miként viszonyul egymáshoz a cserefolyamat sebessége és a különböző állapotok NMR paramétereinek a nagysága.

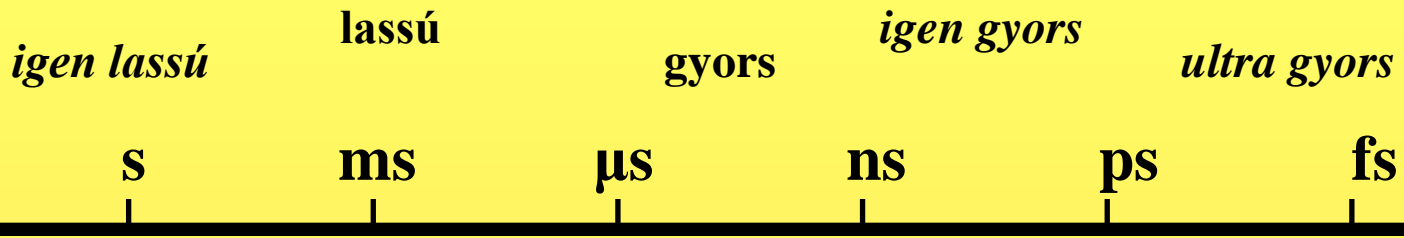

az NMR időskálán **lassú csere** miatt a kötött és a szabad forma jelei szétválnak

az NMR időskálán **közepes sebességű csere** (a jel eltűnhet)

az NMR időskálán a **gyors csere** miatt egybeolvadnak a kötött és a szabad forma jelei

Jellegzetes NMR mozgási időskálák

relaxációs időskála

spin-rács relaxációs
Időállandó (T_1)
(tipikusan
sec., vagy *min.*)

makroszkópikus
diffúzió és
áramlás

spektrális időskála

a spektrum reciproka (Hz) **rotáció**
 $(\omega_1 - \omega_2)\tau^{\text{spek}} \approx 1$
 $\Delta\omega = 2500\text{Hz}$ (5ppm 11.74T)
 $\tau^{\text{spek}} \approx 32\mu\text{s}$

kémiai csere

molekuláris

Larmor-időskála

ami alatt a spin
1 radiánnyt precesszál

molekuláris vibráció
 $|\omega^0\tau^0| \approx 1$
 pl. $\omega^0 = 500\text{MHz}$
 $\tau^0 \approx 0.3\text{ns}$

jelalak perturbáció

lassú csere

gyors csere

az NMR időskála relatív: ugyanazon molekuláris komplexben egyszerre lehet **lassú, közepes és gyors** cseresebességet megfigyelni

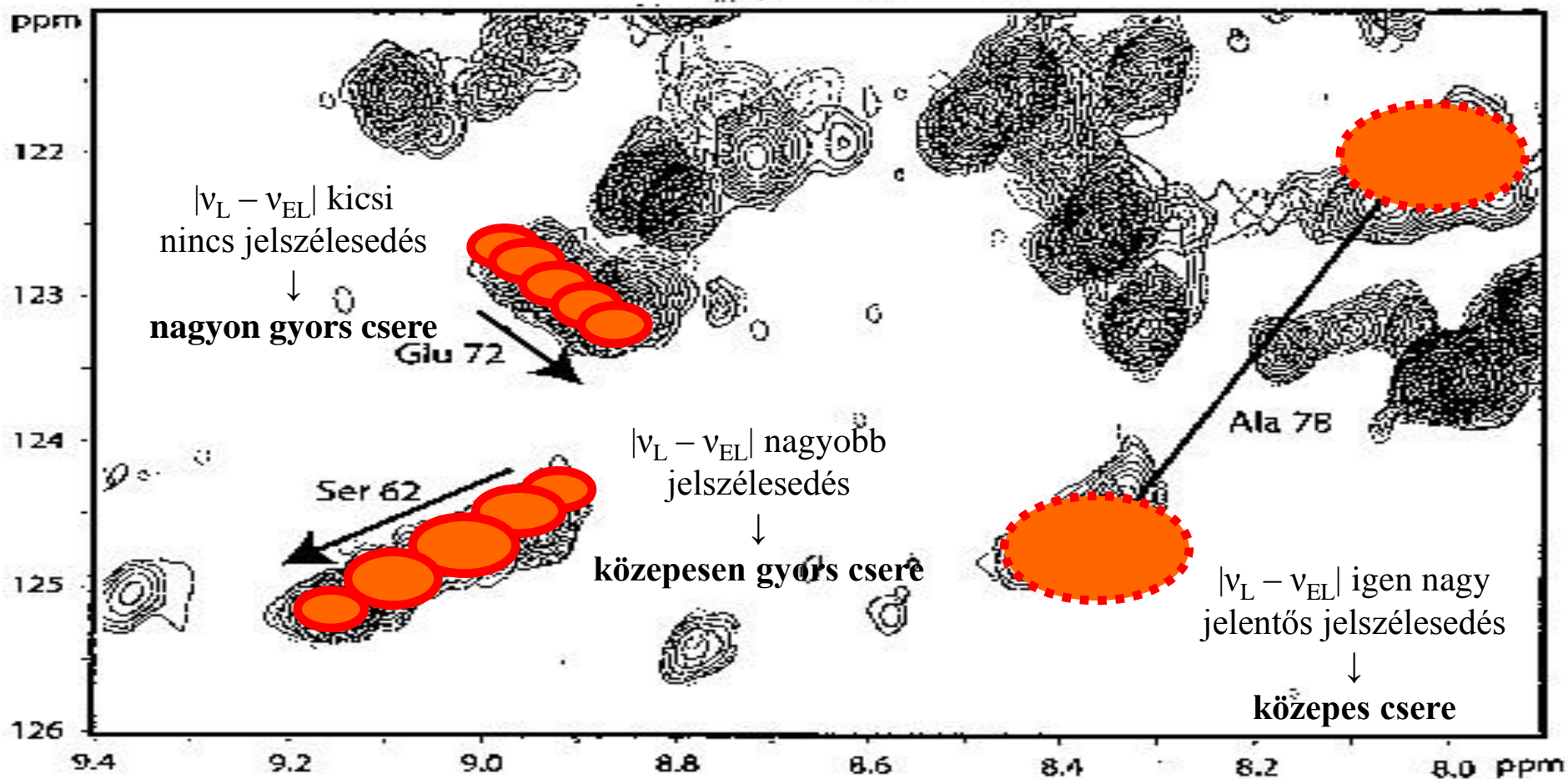
A ^{15}N jelölt S100B fehérje és a CapZ peptid

^1H - ^{15}N HSQC spektruma.

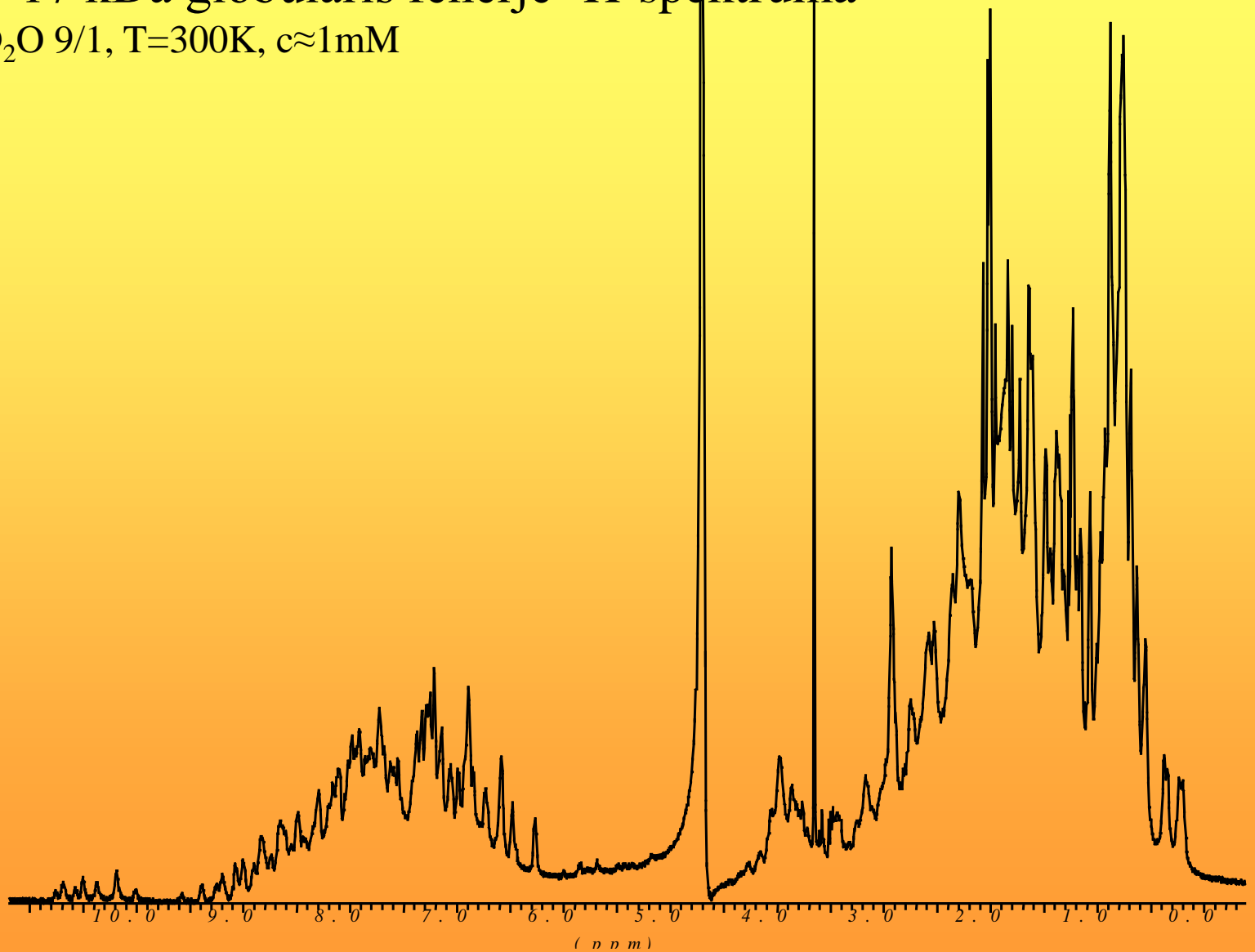
(1mM fehérje +

0; 0,25; 0,5; 0,75; 1; 1,5; 2,5 mM peptid)

Kilby, Van Eldik és Roberts.
Protein Sci. **1997**, *6*, 2494-2503

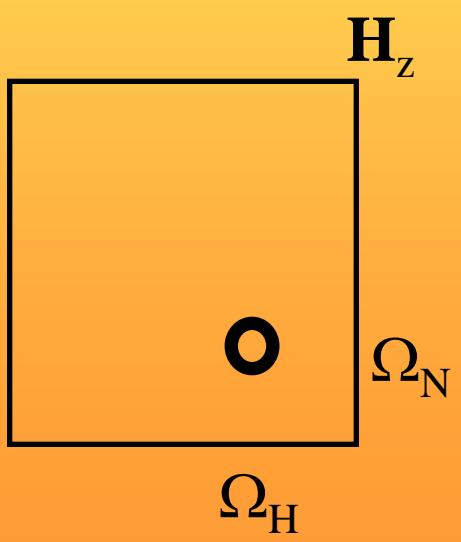
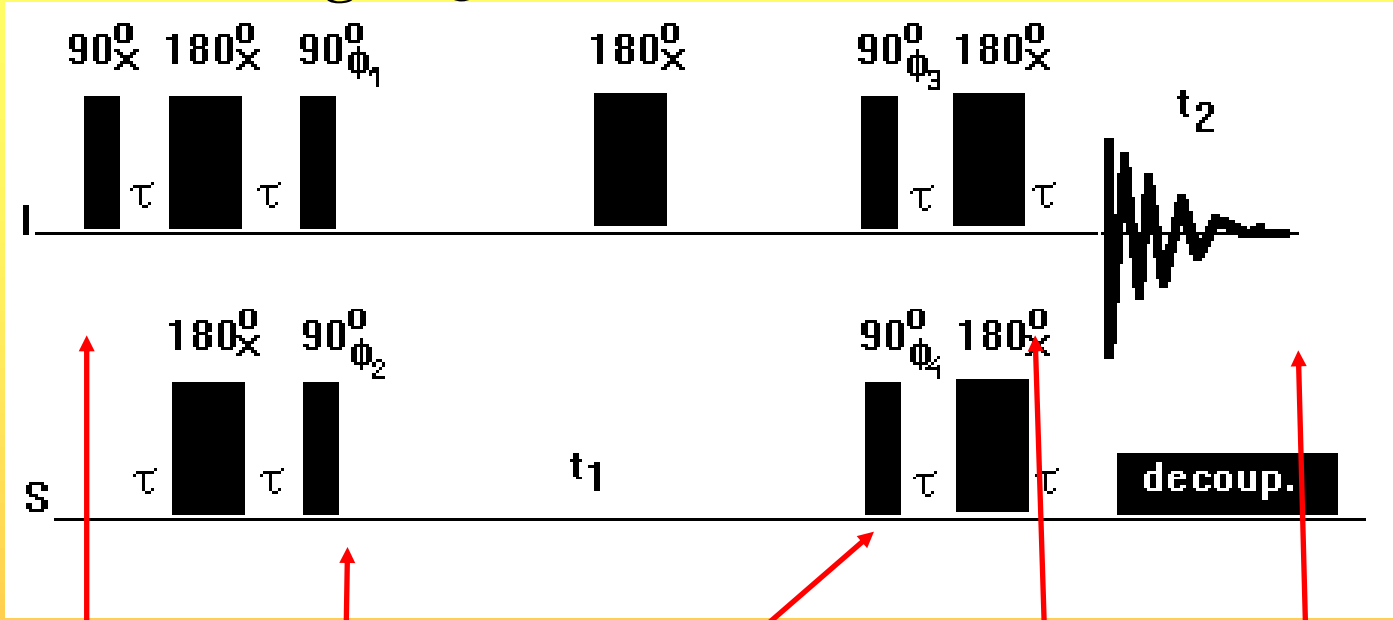
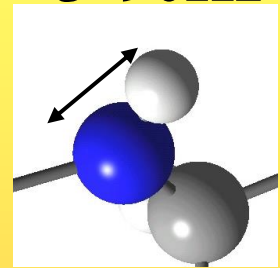
Egy ~17 kDa globuláris fehérje ^1H -spektruma
 $\text{H}_2\text{O}/\text{D}_2\text{O}$ 9/1, $T=300\text{K}$, $c\approx 1\text{mM}$

Heteronukleáris egyszeres-kvantum koherencia spektrum

HSQC = Heteronuclear Single-Quantum Coherence

$1,1J \sim 90\text{Hz}$

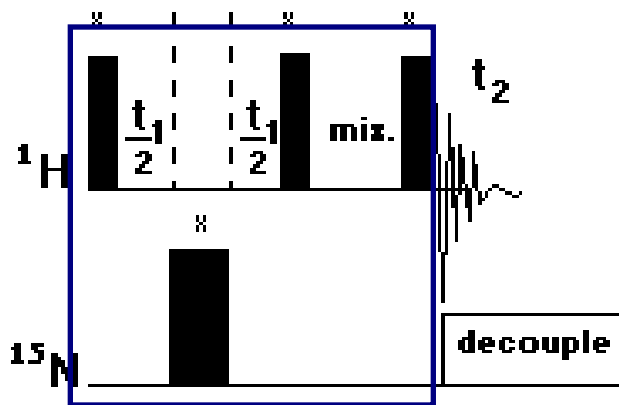
$$-2H_z N_y + 2H_z N_y \cos(\Omega_N t_1)$$

$$H_x \cos(\Omega_N t_1)$$

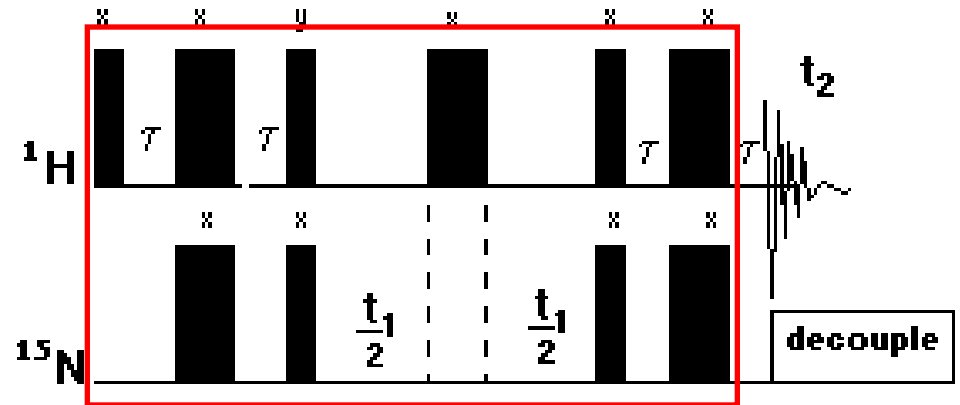
$$H_x \cos(\Omega_N t_1) \cos(\Omega_H t_2)$$

3D-NOESY-HSQC

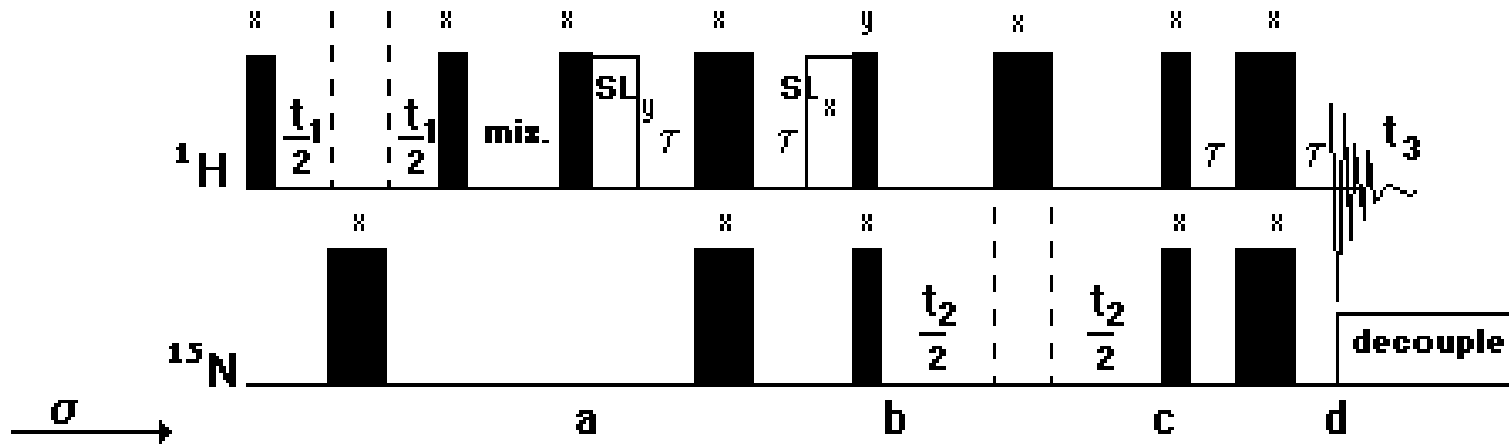
2D NOESY

2D HSQC

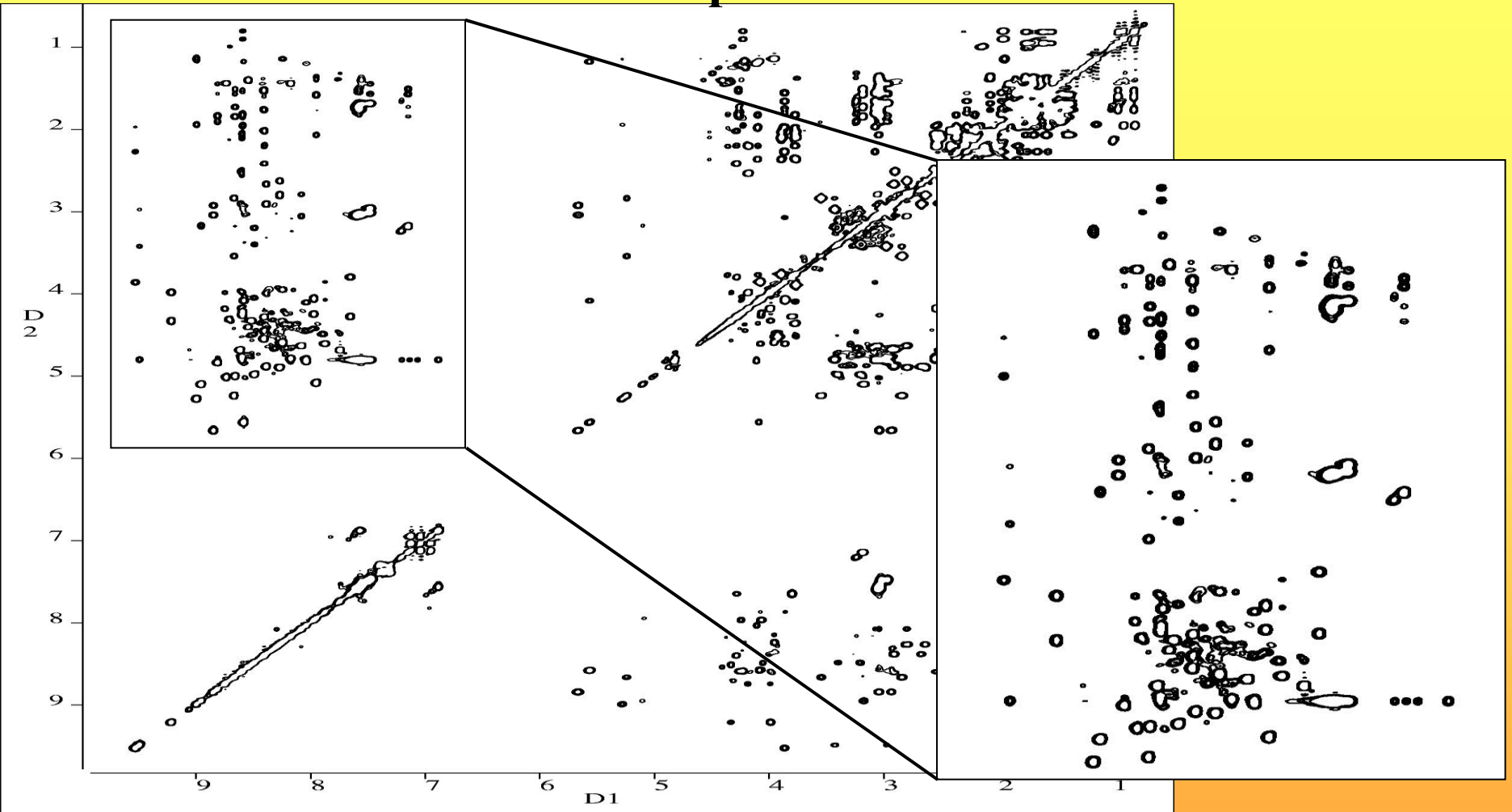

3D NOESY-HSQC

2D és 3D NMR-spektrumok összevetése

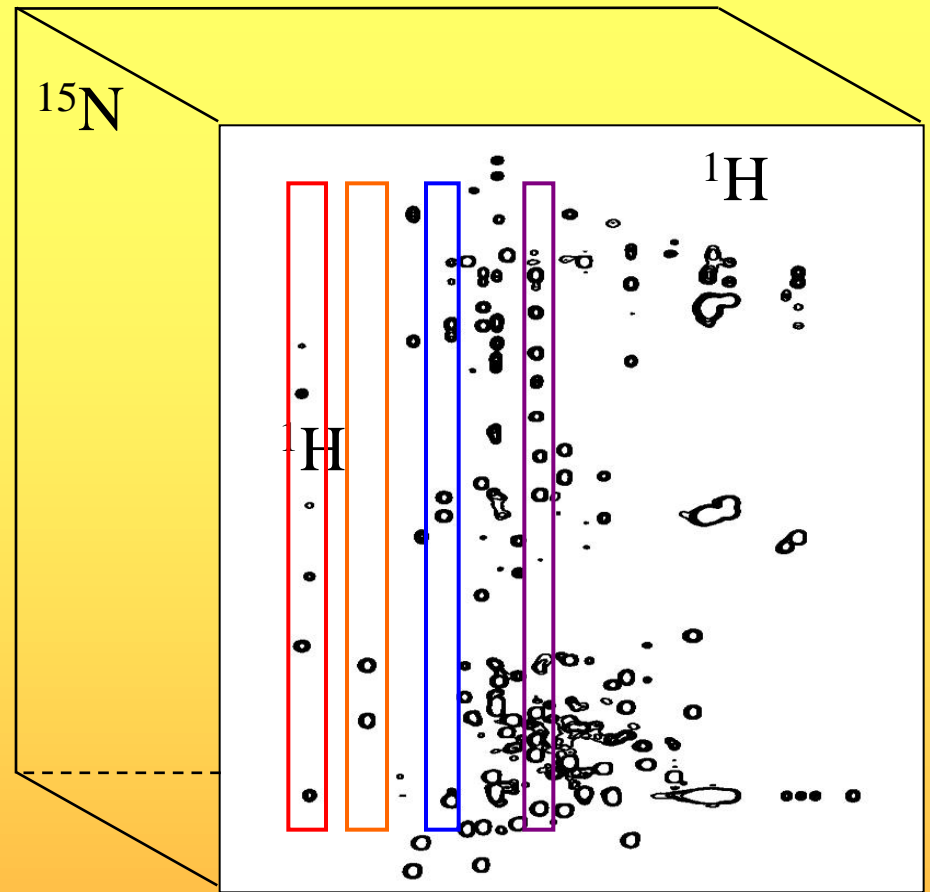

Homonukleáris 2D TOCSY

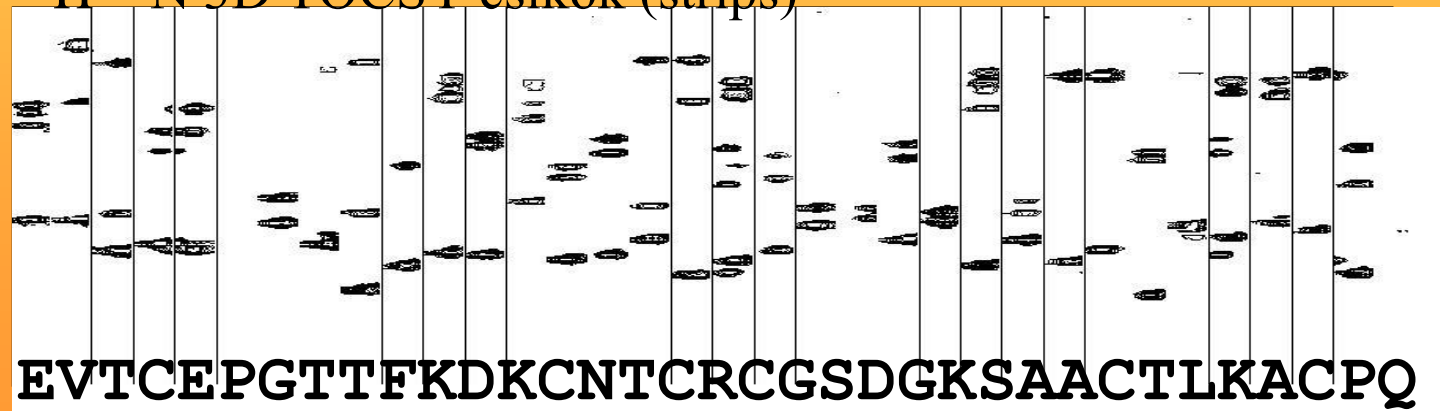
Homonukleáris 2D TOCSY
amid NH (ujjlényomat) tartománya

2D és 3D NMR-spektrumok

^1H - ^1H TOCSYamid NH
(ujjlenyomat) tartománya

^1H - ^{15}N 3D TOCSY csíkok (strips)

Három esettanulmány

**1) Természetes szerinproteáz-inhibitorok
kötődésvizsgálata**

**2) A dUTPáz katalitikus mechanizmusának és
ligandumkötésének vizsgálata**

**3) Kalmodulin és egy Vinca alkaloid analóg (KAR2)
kötődésvizsgálata**

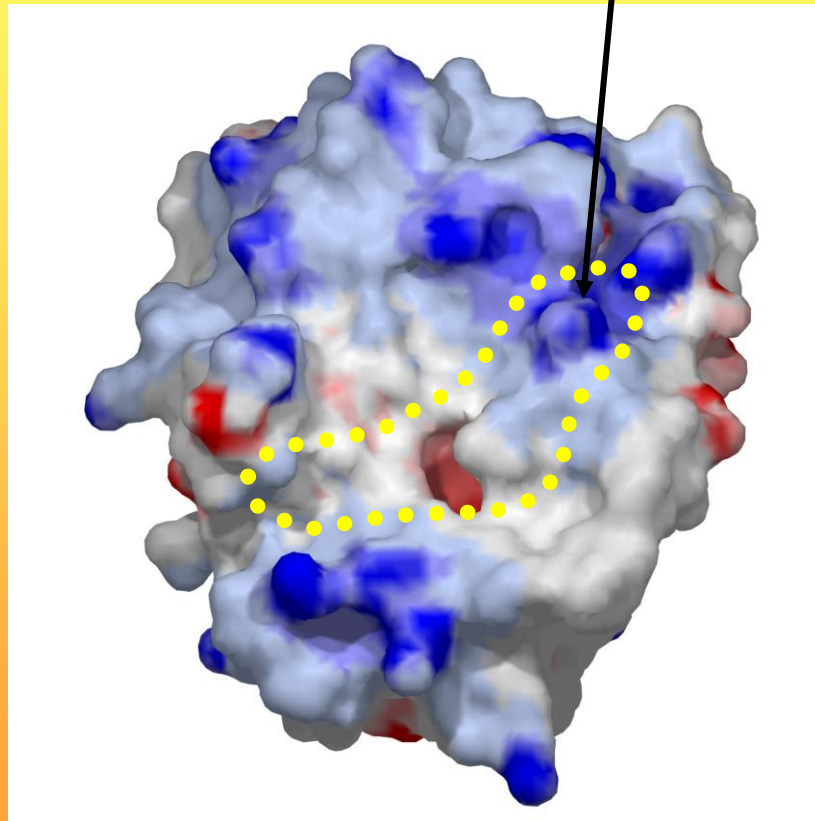
Természetes szerinproteázinhibitorok kötődésvizsgálata NMR-rel

jelölt ligandum (4kDa), jelöletlen fehérje (25kDa)

együtműködésben Gráf Lászlóval
és munkatársaival
(ELTE Biokémiai Tanszék)

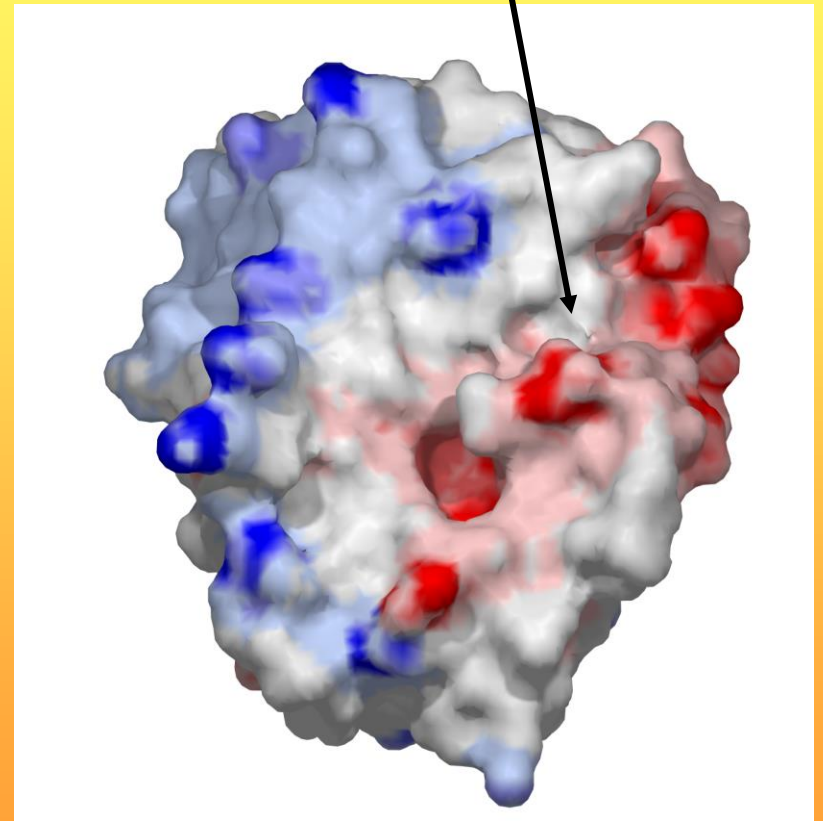
Töltések a humán tripszin felületén

Arg193=S₂'

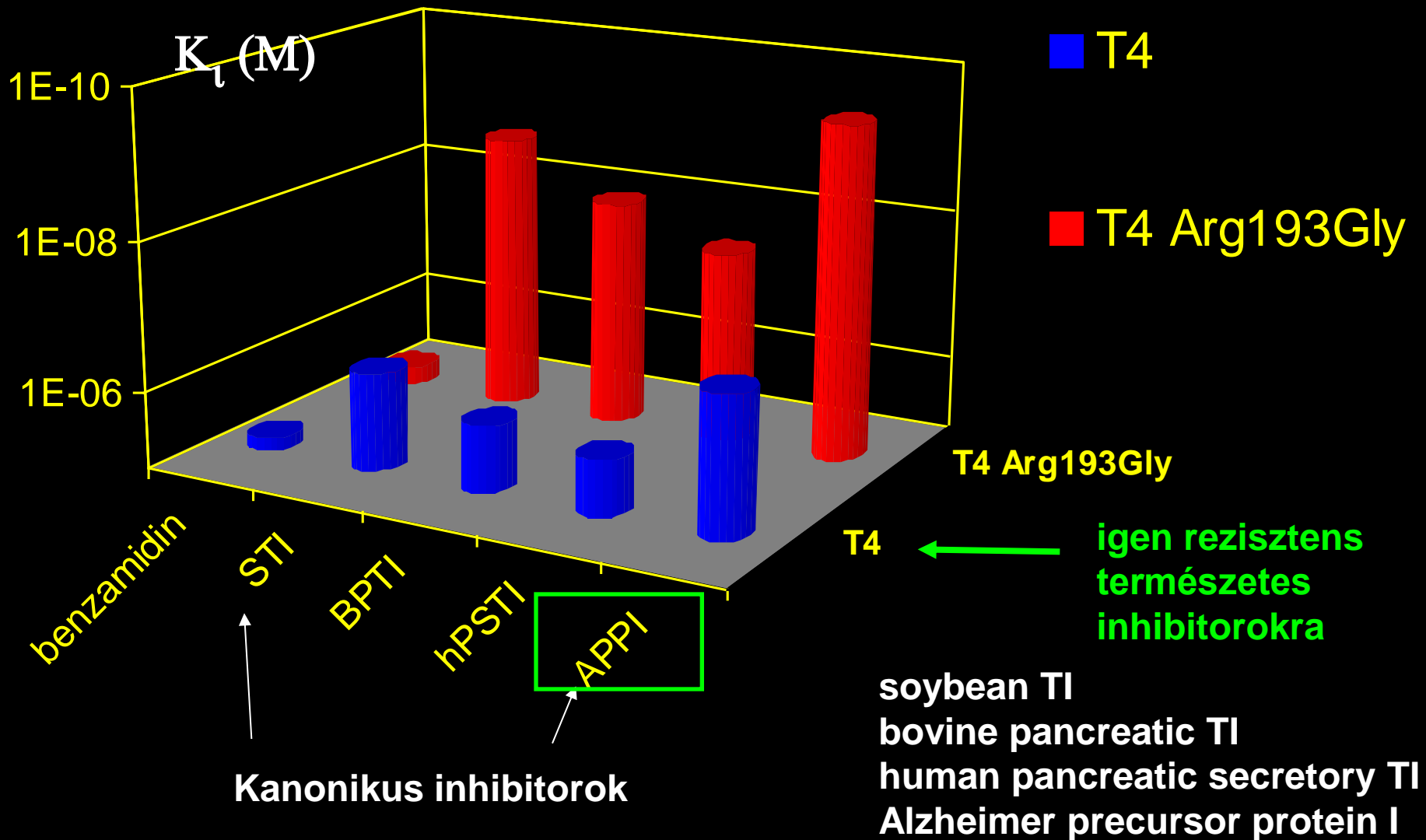
humán tripszin 4

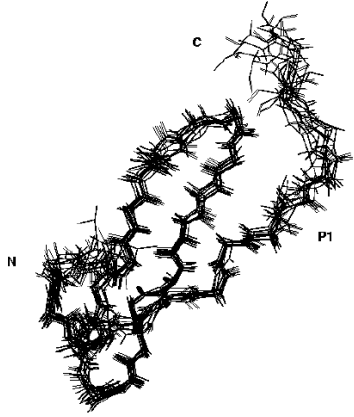
Gly193=S₂'

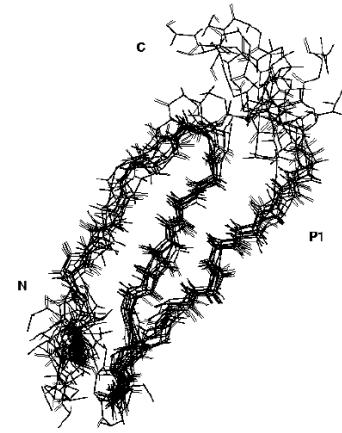
humán tripszin 1

Arg193→Gly csere

SGCI

SGTI

inhibitorok
SGTI
(SGCI var.)

szerepe lehet a
humán tripszin 4-nek

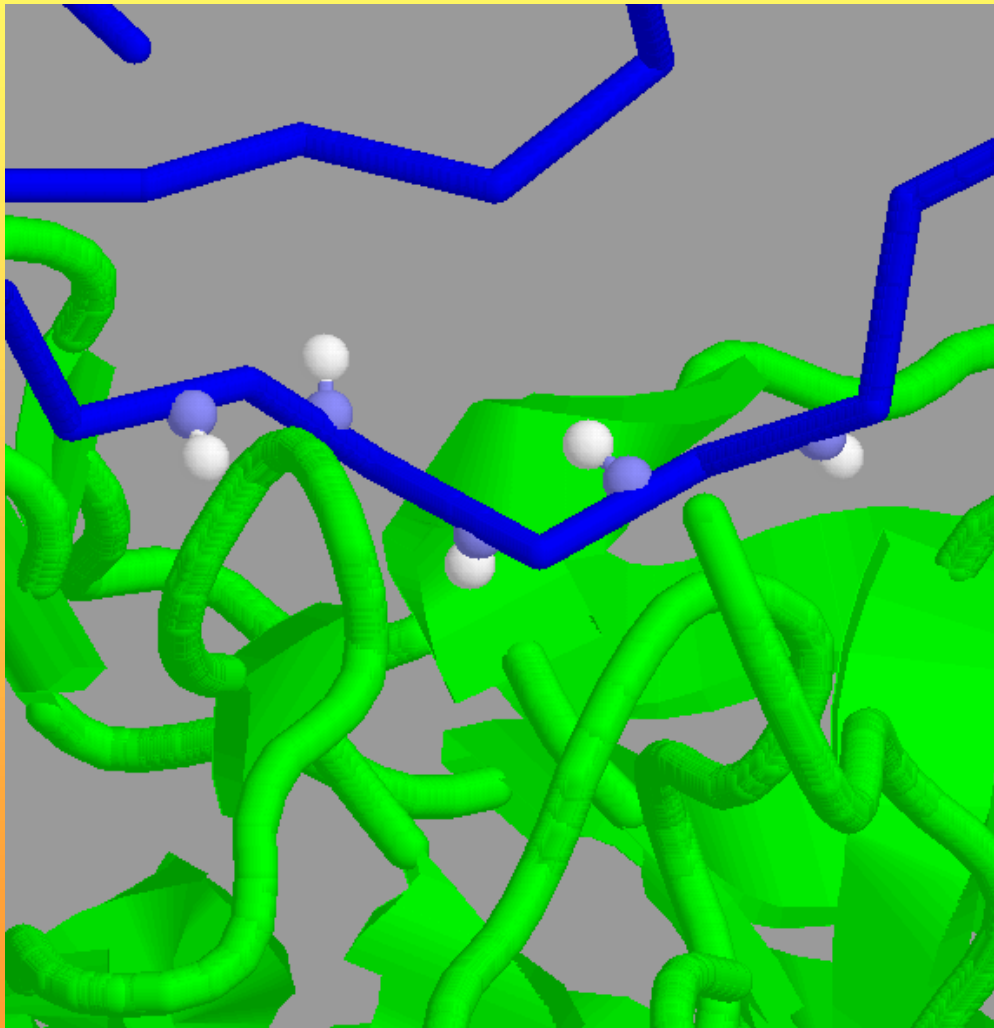
Alzheimer prekursor
fehérje (100kDa)

β -amiloid peptidek
e.g. A1-40, A1-42

Xxx-Lys(Arg)

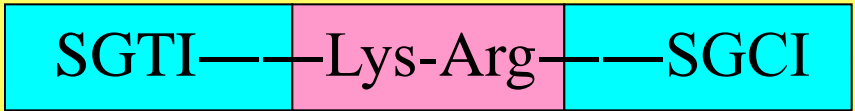
Enzim-inhibitor komplex

kötődési vizsgálatok ^{15}N jelölt inhibitorral

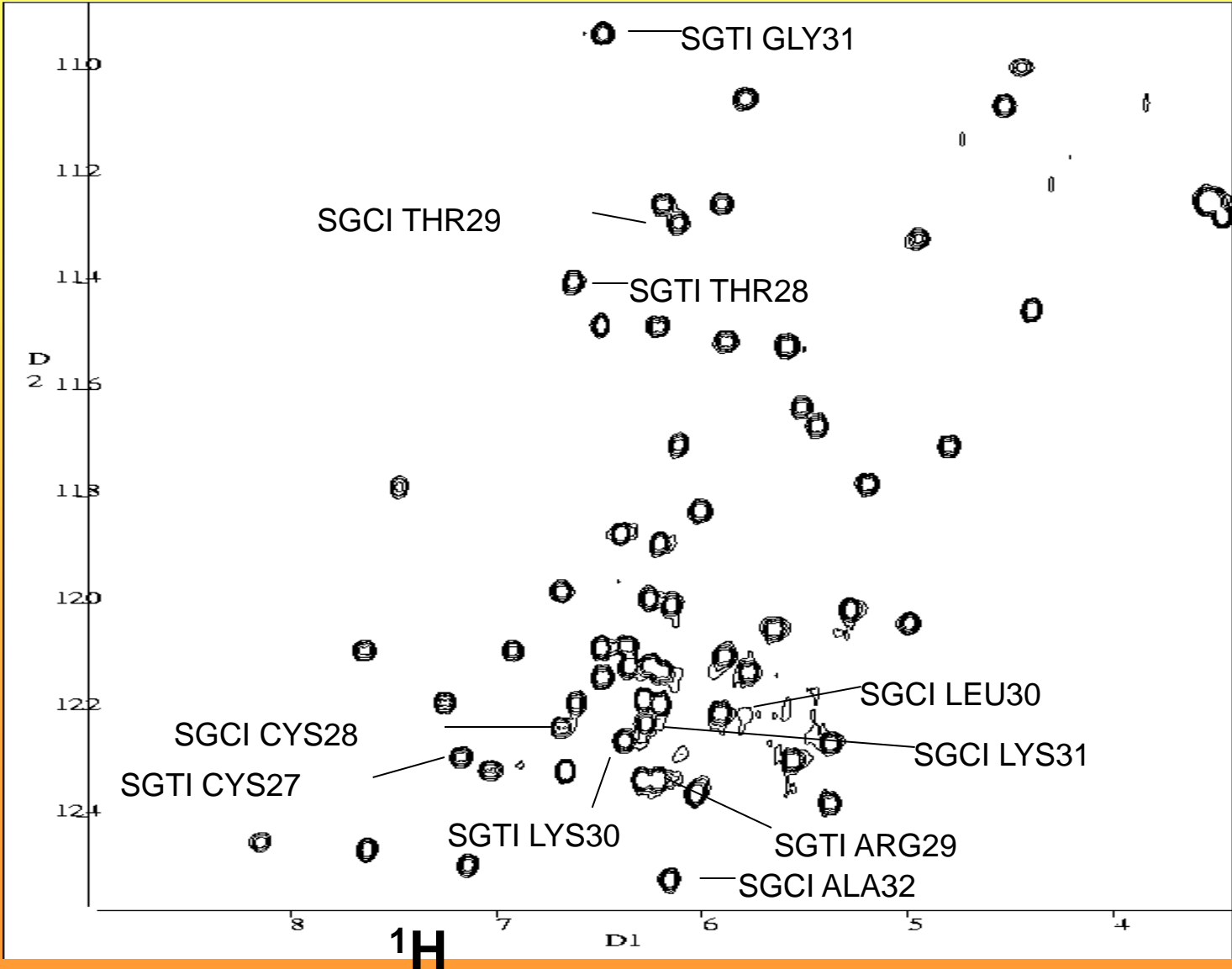

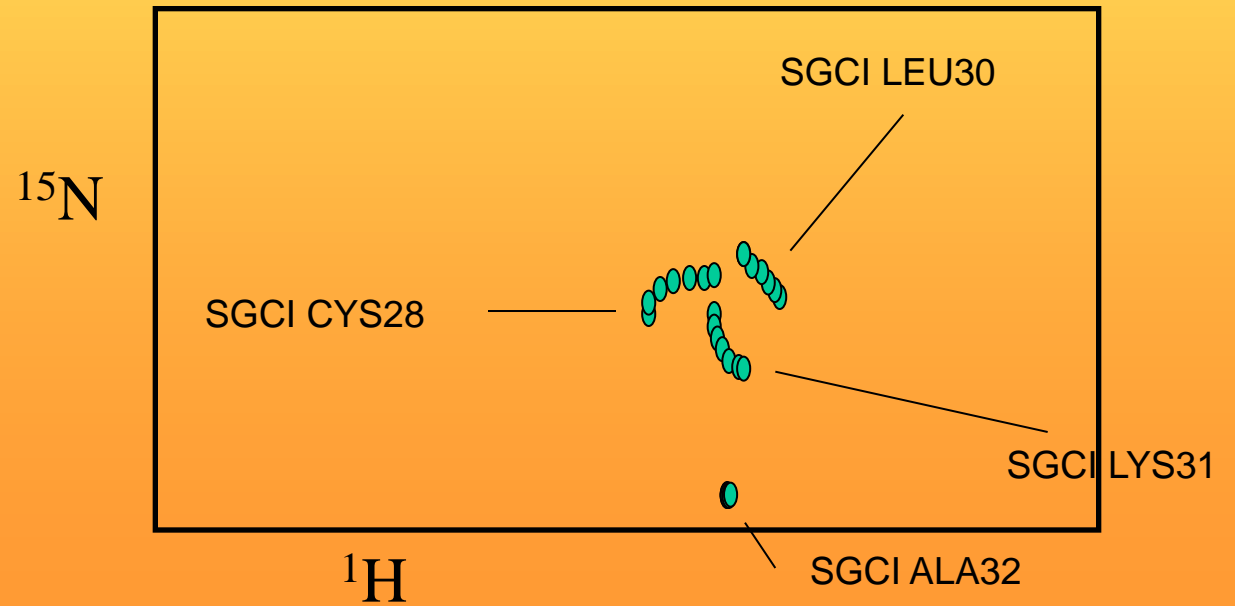
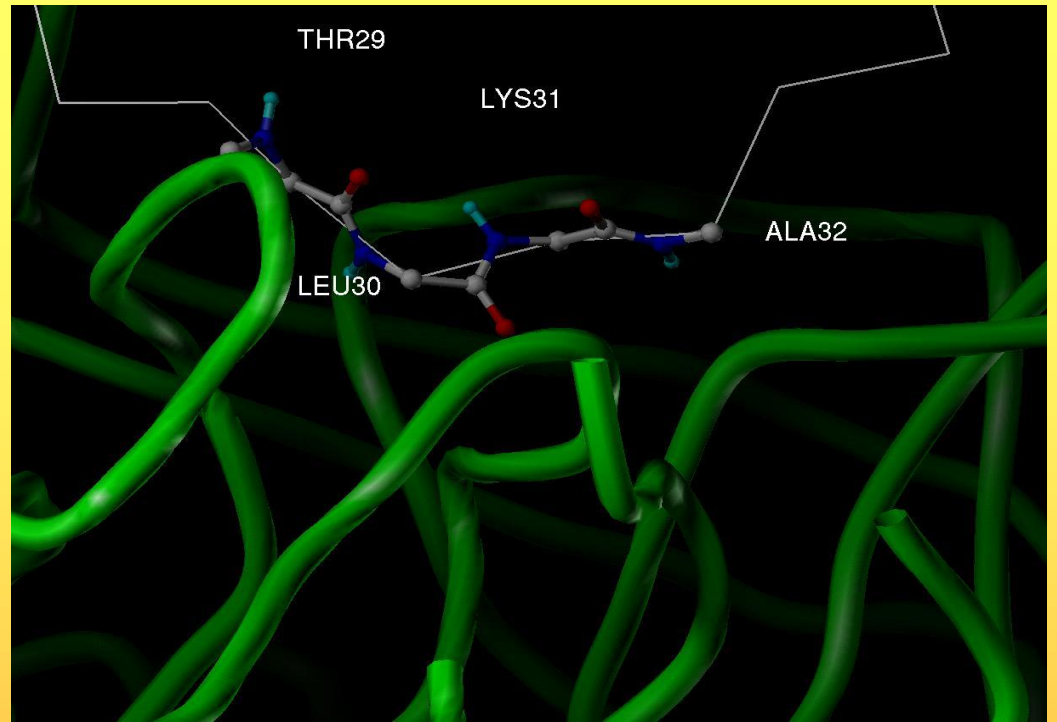

Az SGTCI ^1H - ^{15}N HSQC spektrumának részlete

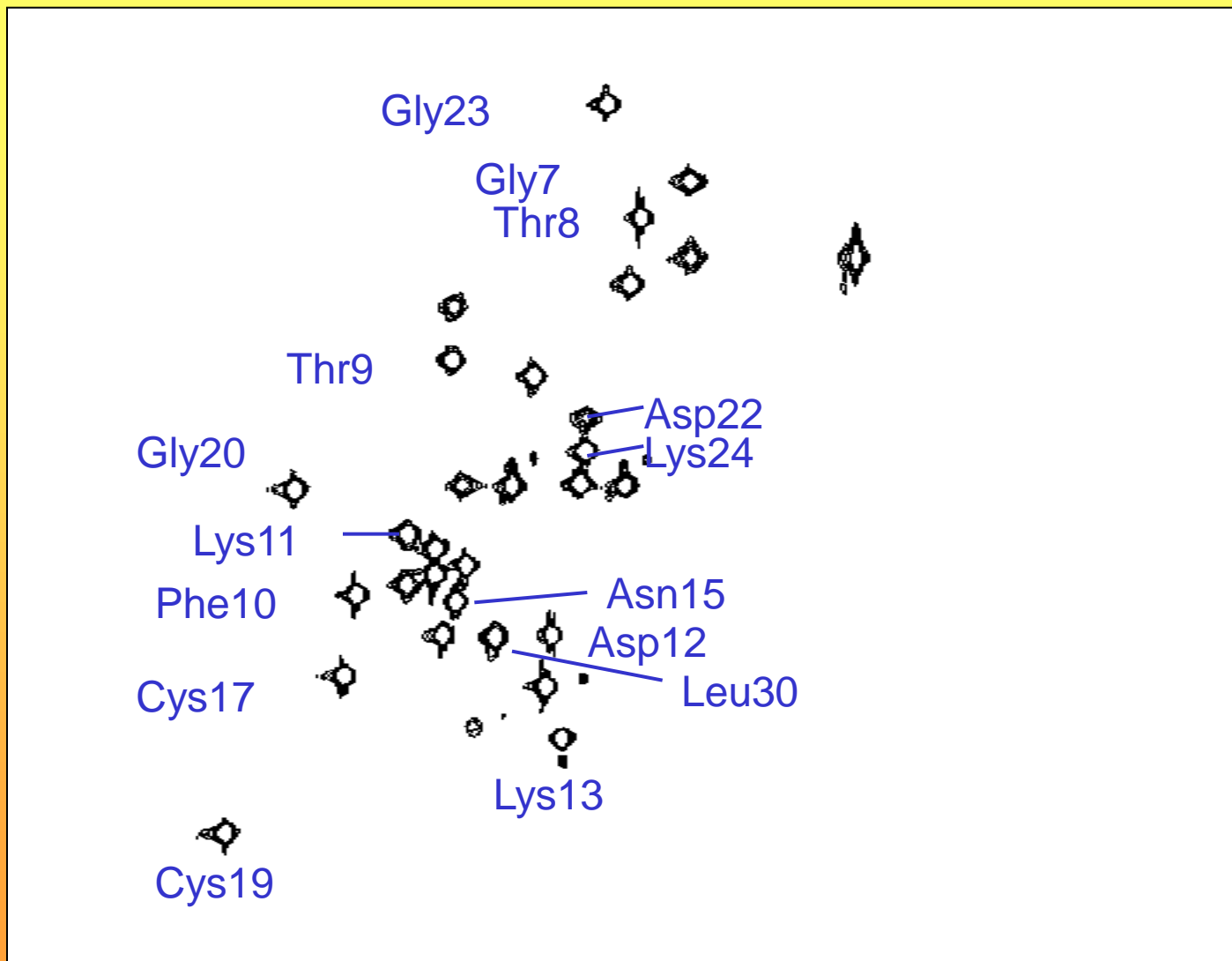
^{15}N

SGCI

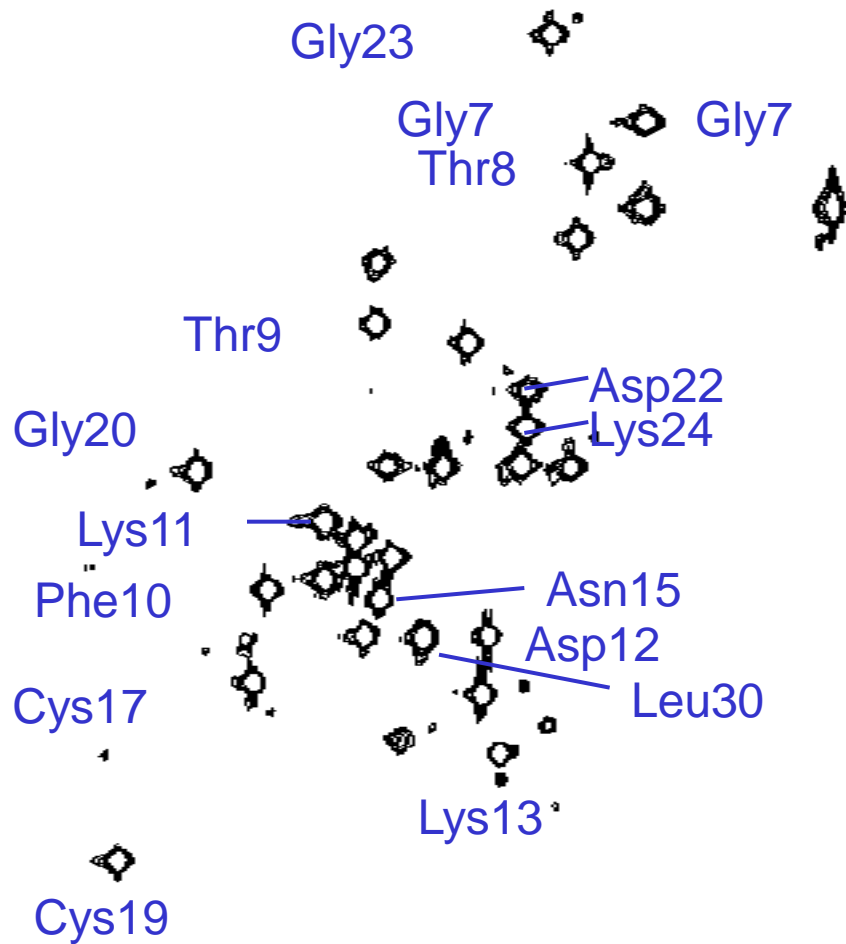
^{15}N

^1H

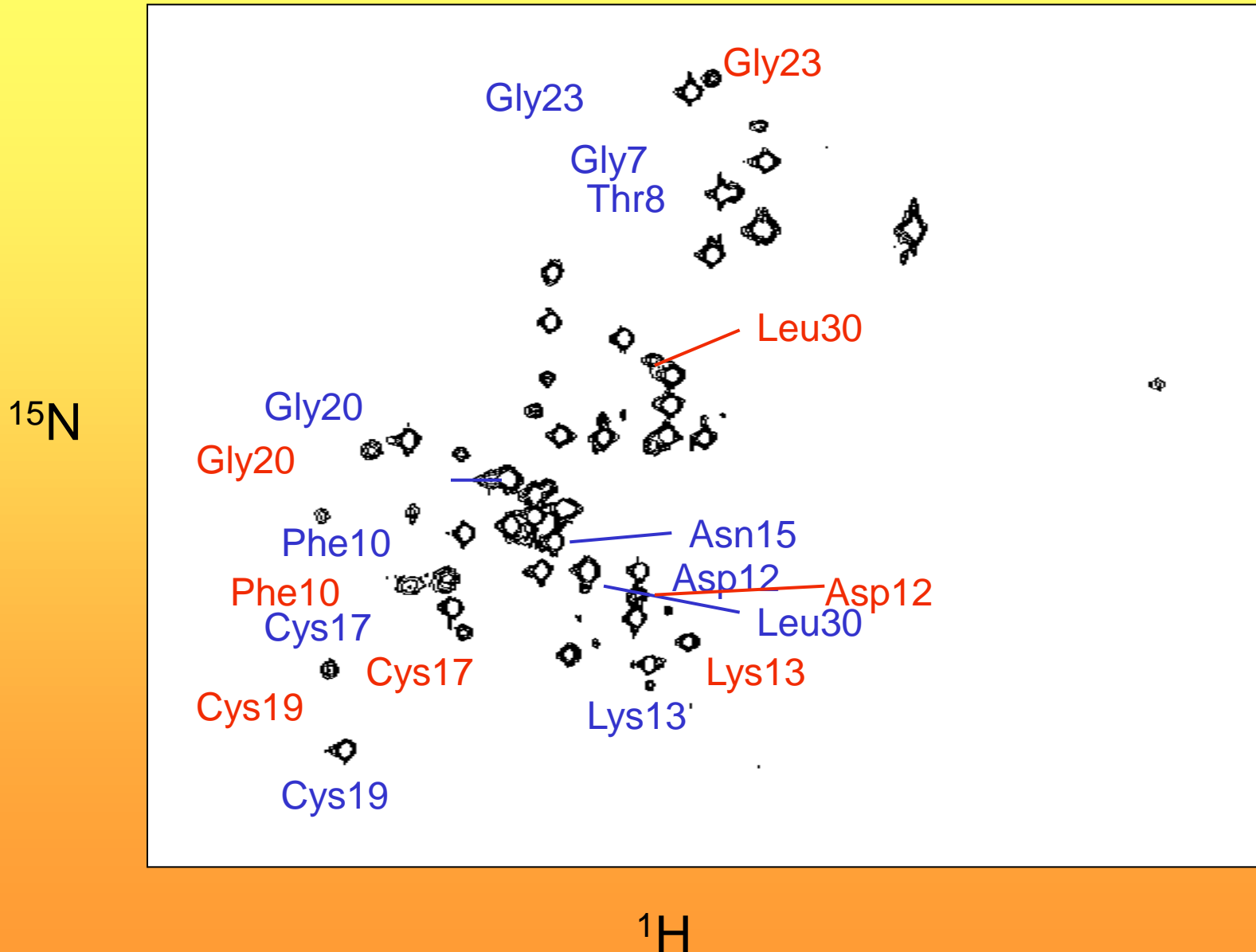
SGCI + 10% kimotripszin

^{15}N

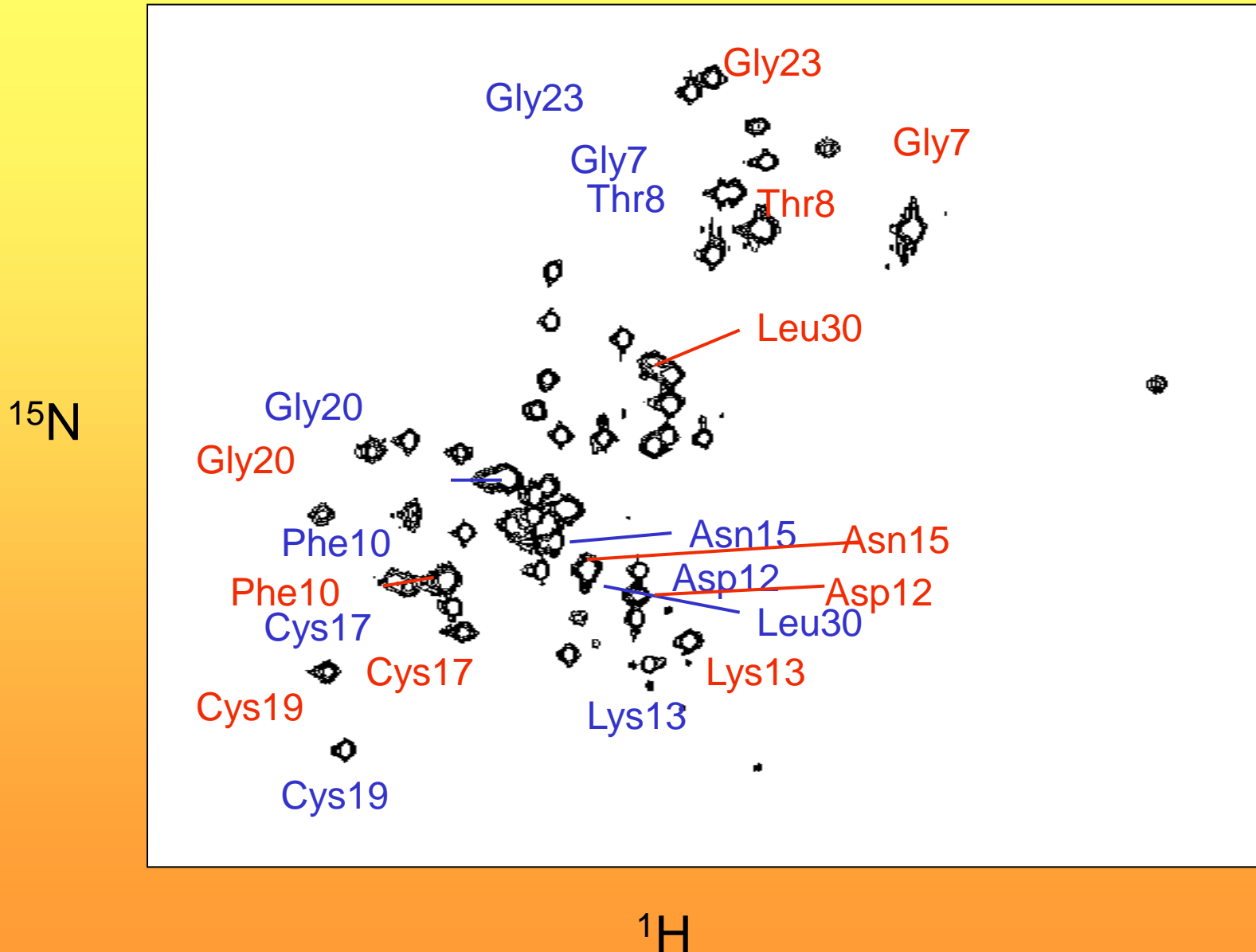

^1H

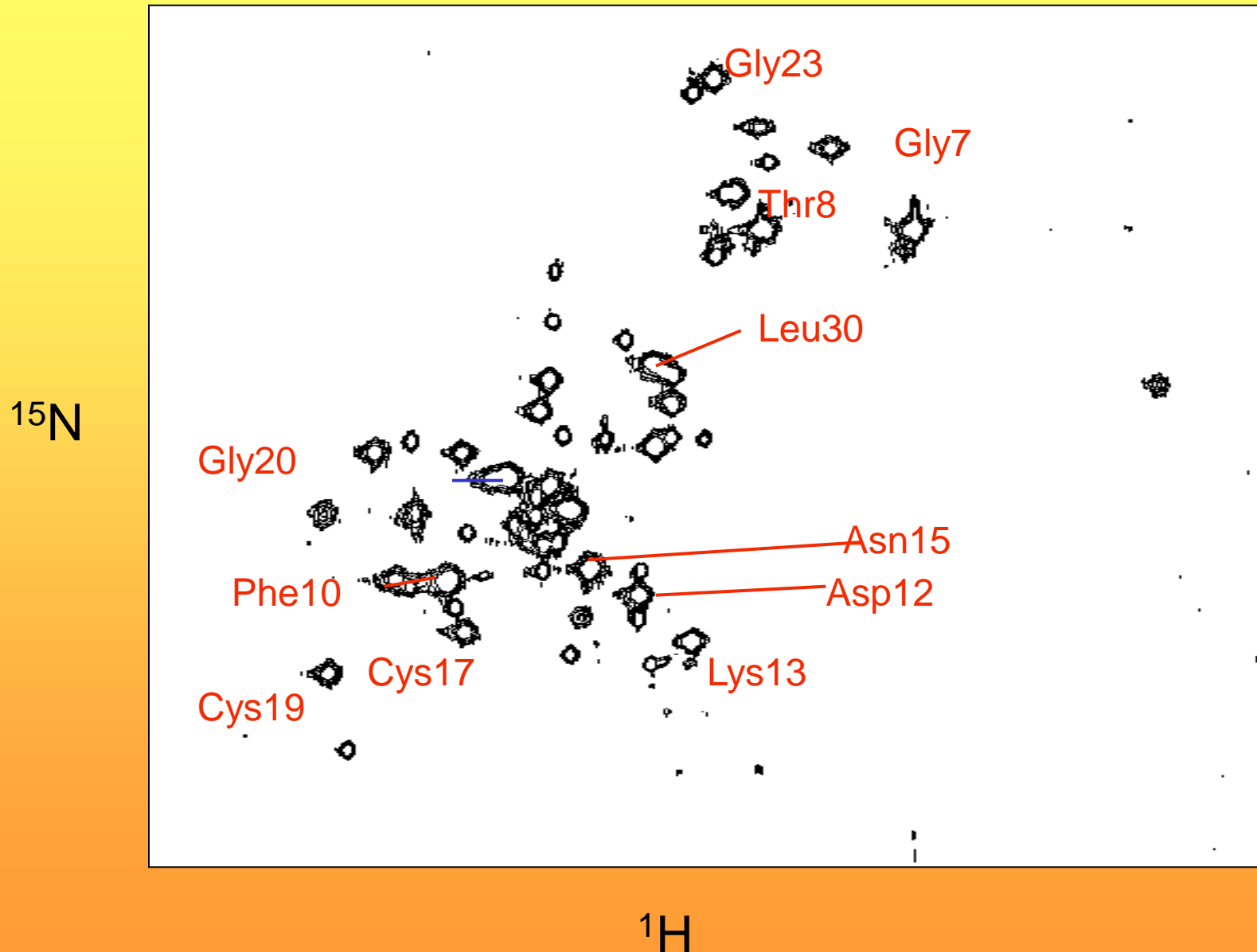
SGCI + 30% kimotripszin

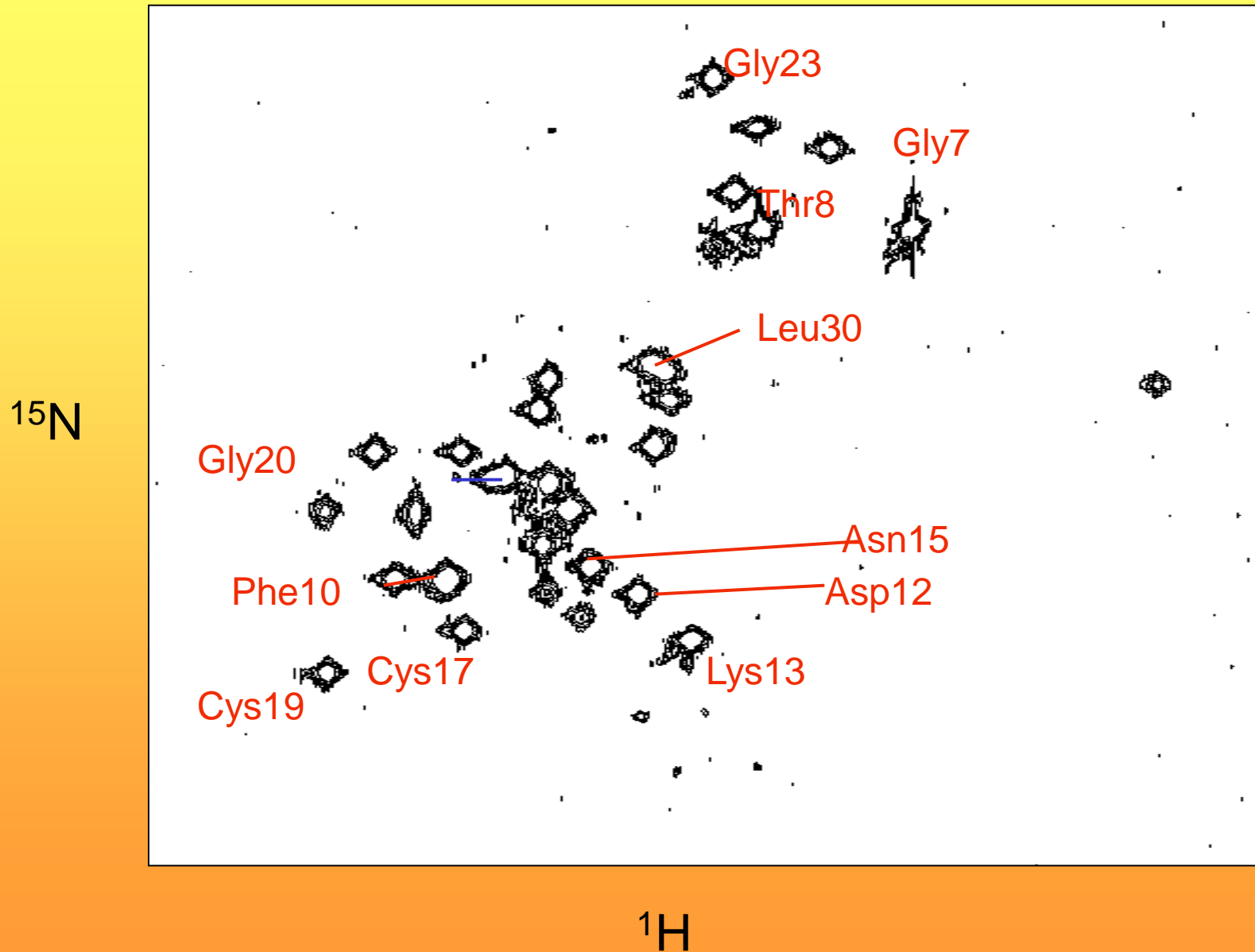
SGCI + 50% kimotripszin

SGCI + 70% kimotripszin

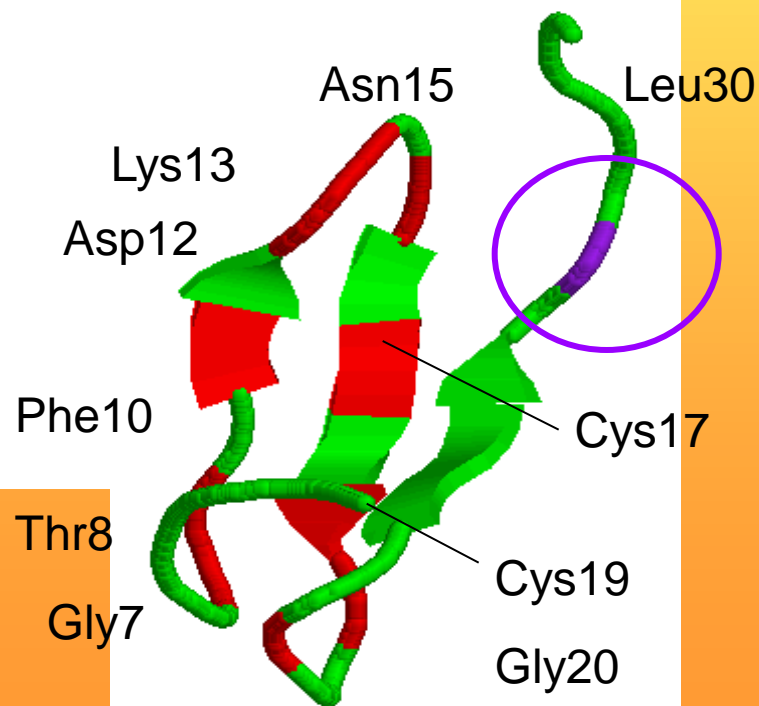
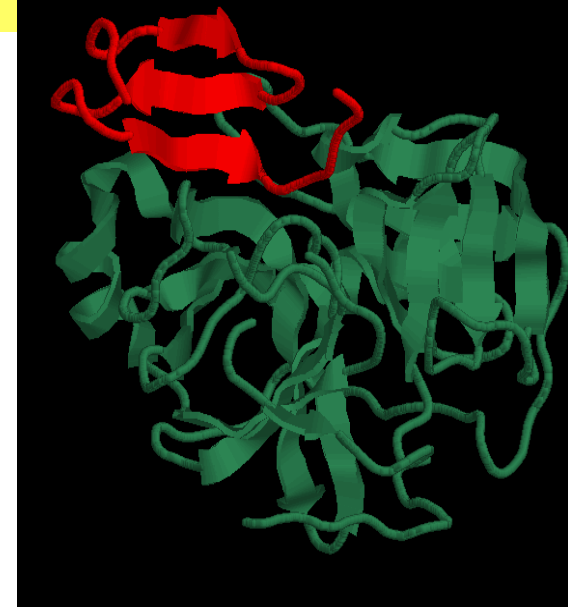
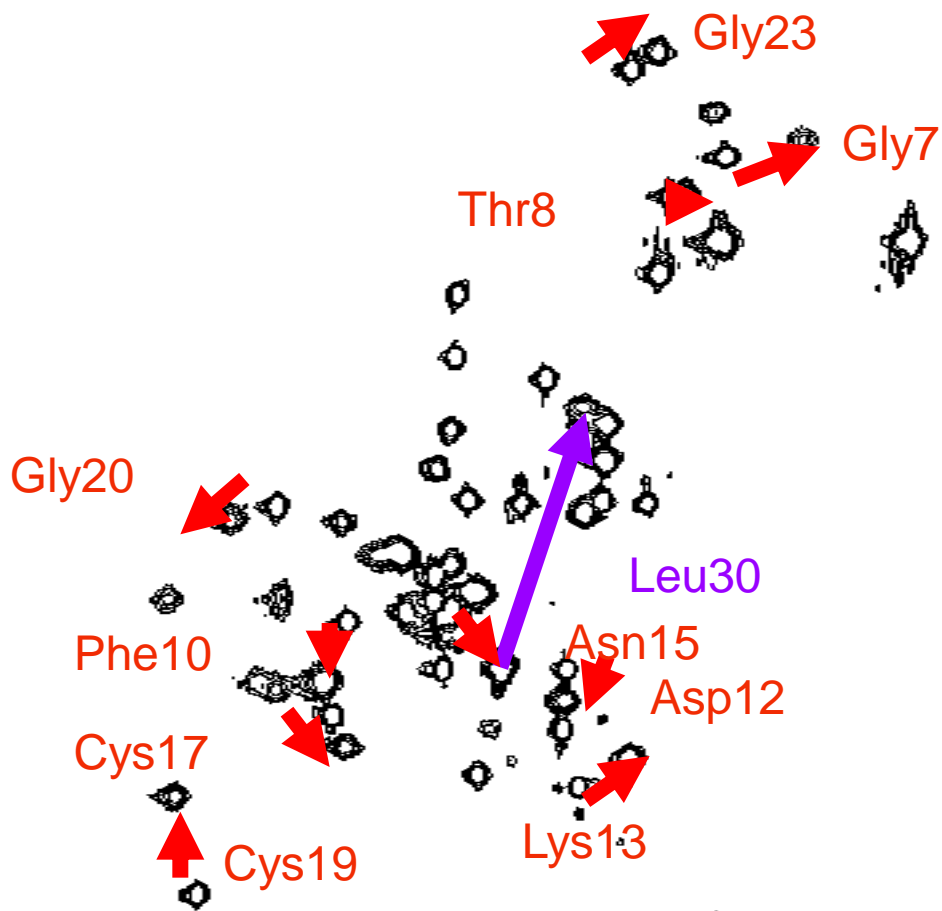

SGCI + 90% kimotripszin

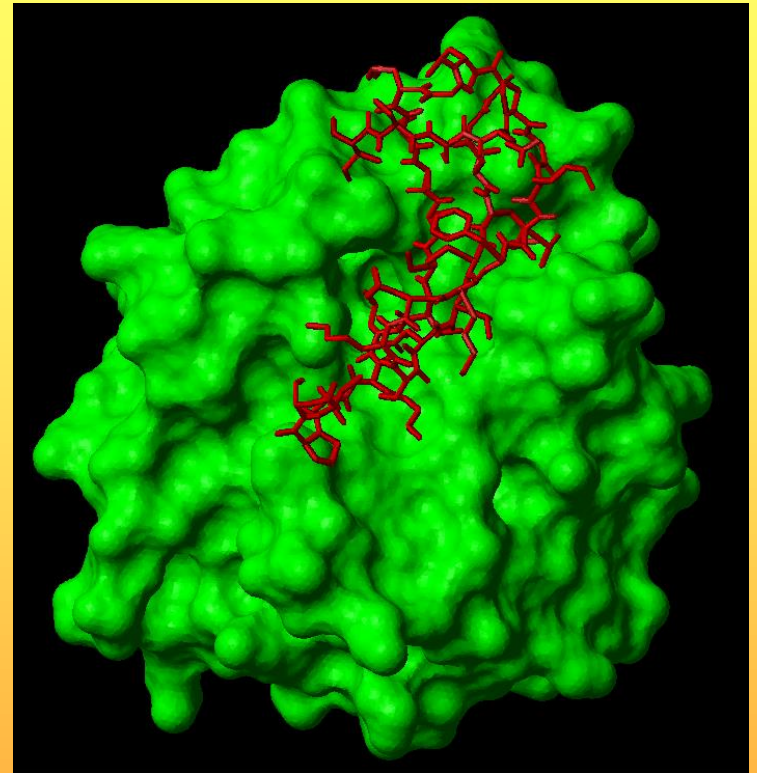
Néhány észlelt változás

Miért volt hasznos az NMR?

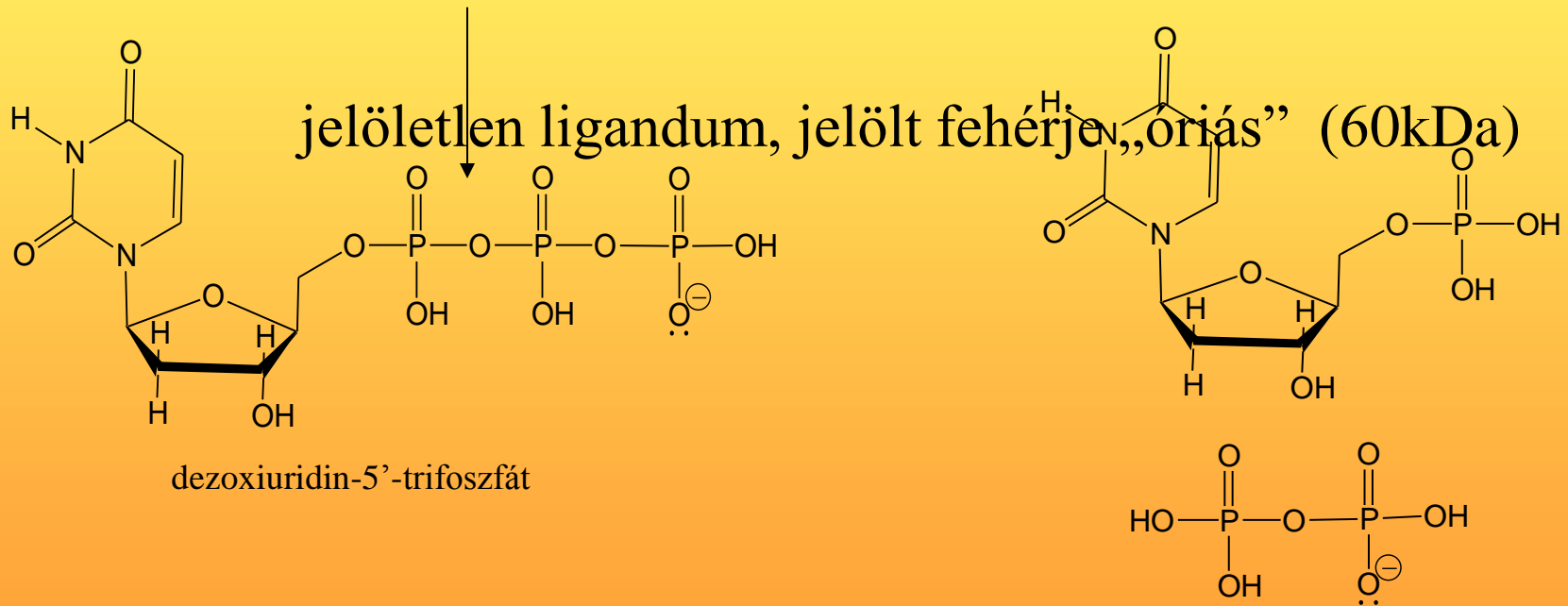
1) Megállapítottuk, hogy a ligandkötődés az NMR időskálán nem gyors, hanem közepesen lassú.

2) Behatároltuk a kötődésben résztvevő aminosavakat.

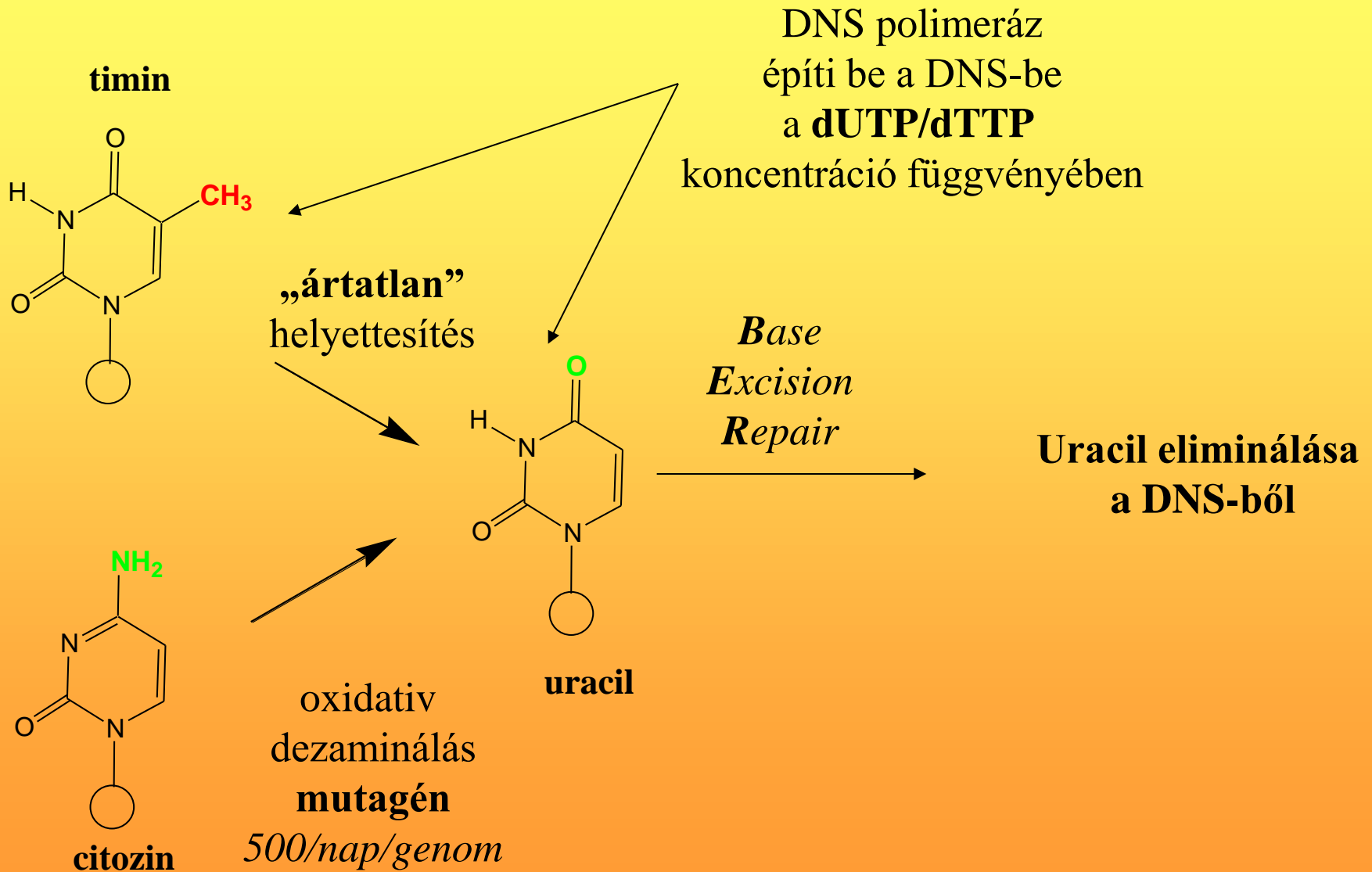
A dUTPáz katalitikus mechanizmusának és ligandumkötésének vizsgálata

dezoxiuridin-trifoszfát nukleotidohidroláz

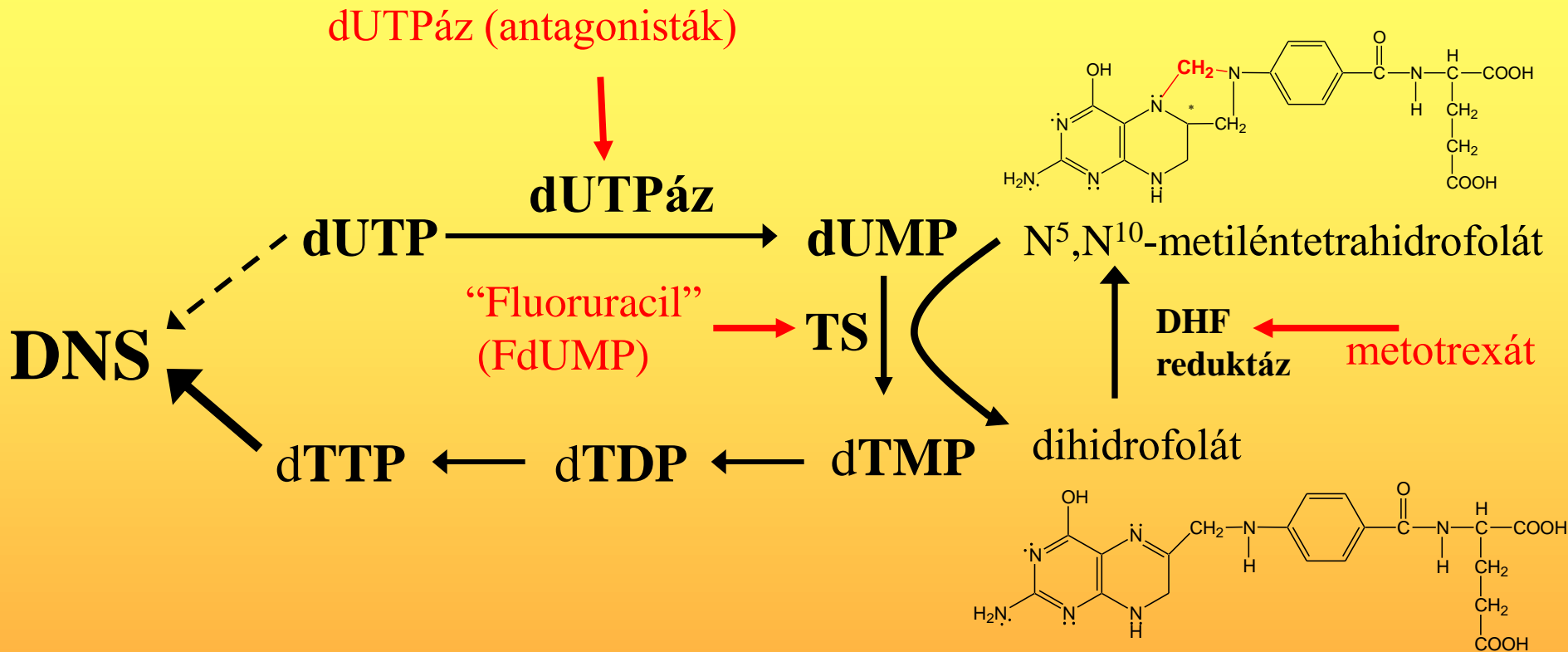

együttműködésben Vértessy Beátával és
munkatársaival
(MTA SZBK Enzimológiai Intézet)

DNS javító mechanizmusok

Timinmentes sejthalál és kemoterápia

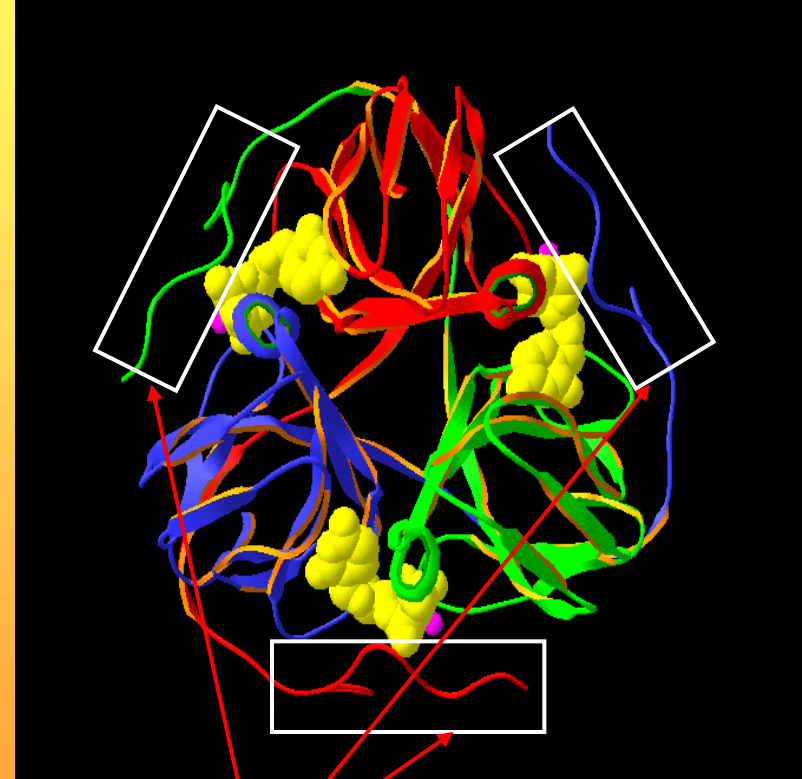
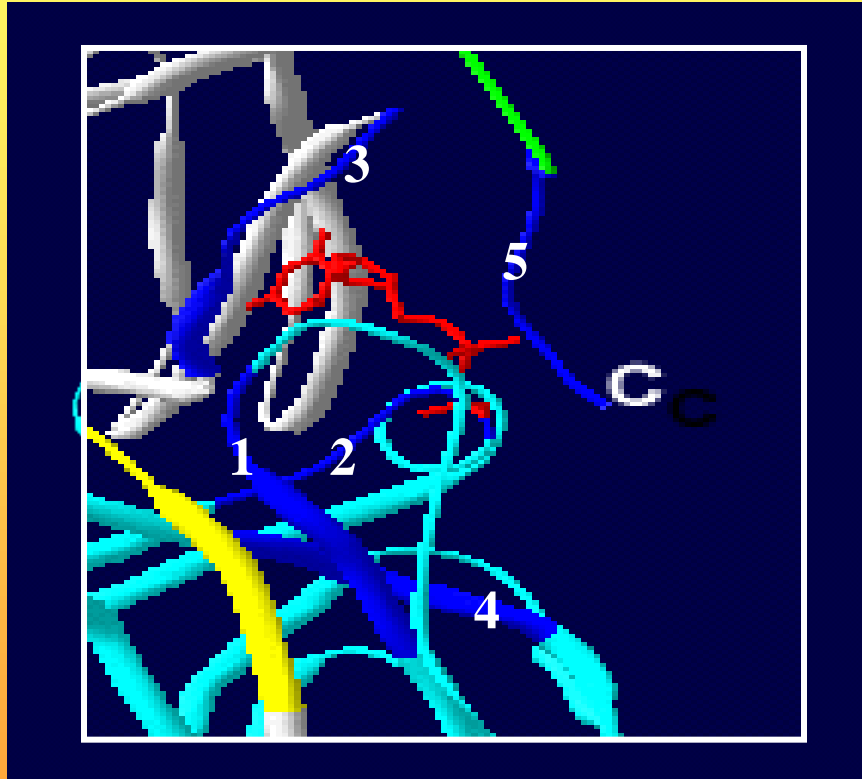

**Programozott sejthalál előidézhető
a dUTP szint növelésével (dTTP szint csökkentésével)
antagonisták segítségével : dUTPáz antagonisták
Fluoruracil
metotrexát**

A dUTPáz szerkezete

Szimmetrikus homotrimer, három aktív centrummal

első röntgenszerkezet 1992 *Nature*

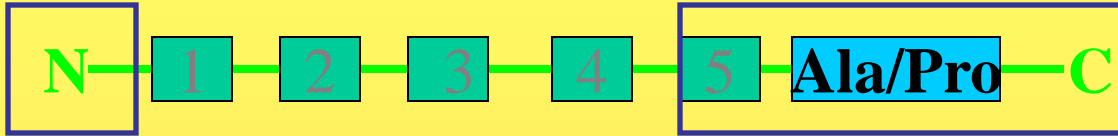

alacsony elektronsűrűség

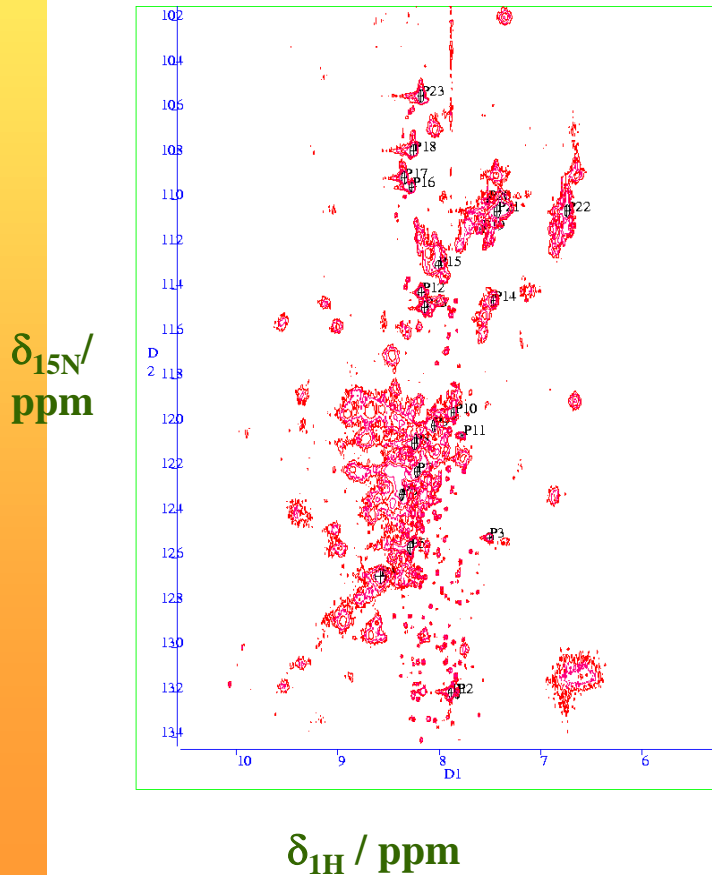
Kovári és mts. *J.Biol.Chem.* (2004)

MW $\gg$ 60 kDa $\rightarrow$ mit lát az NMR?

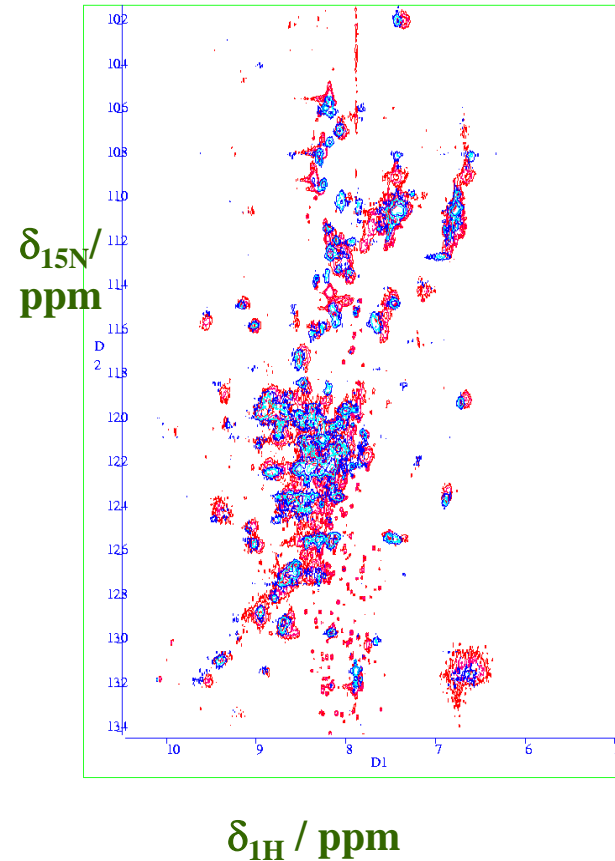
^{15}N dUTPáznak csak a flexibilis részeit!

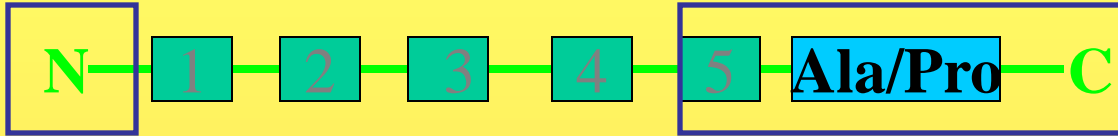
HSQC: w/o ligands

HSQC: w/dUDP

^{15}N dUTP-áznak csak a flexibilis részeit!
MW $\gg$ 50 kDa $\rightarrow$ mit lát az NMR?

N-terminus:

PSTDFADIPAAKKMK

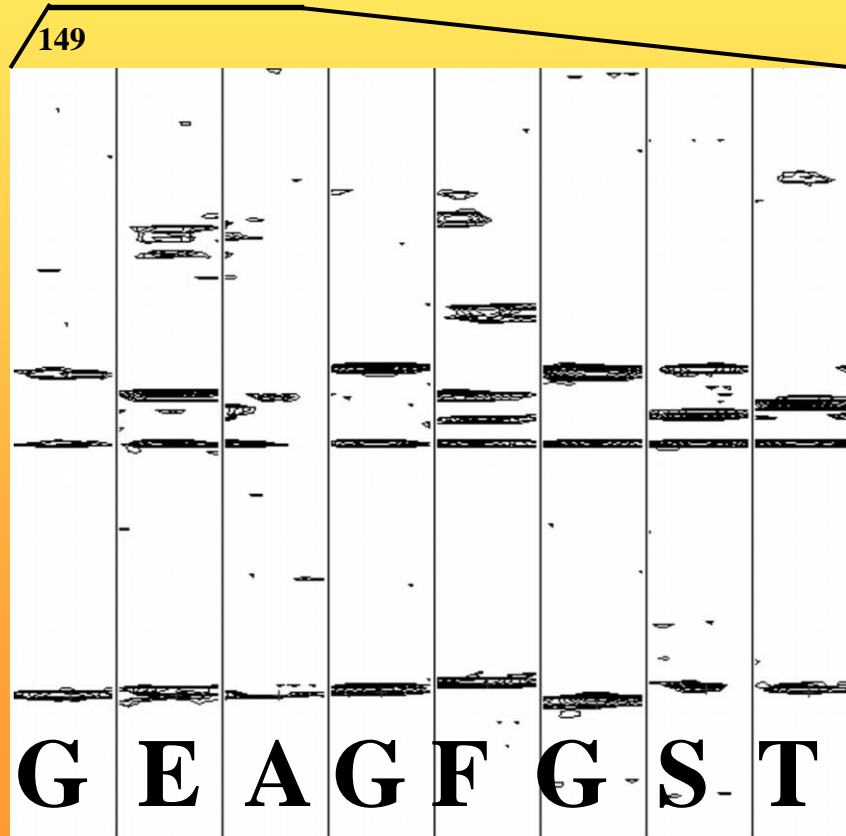
C-terminus (Motif 5):

GEAGFGSTGVK

hozzárendelés

^1H - ^{15}N HSQC-TOCSY

^1H - ^{15}N HSQC-NOESY

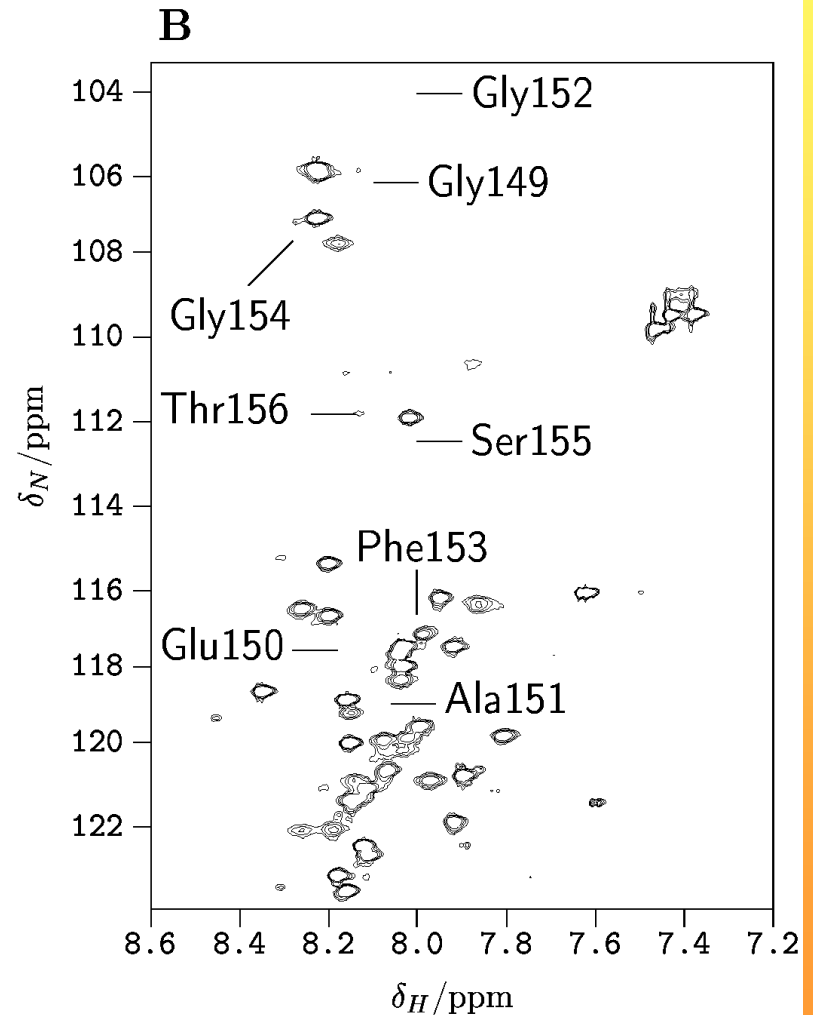
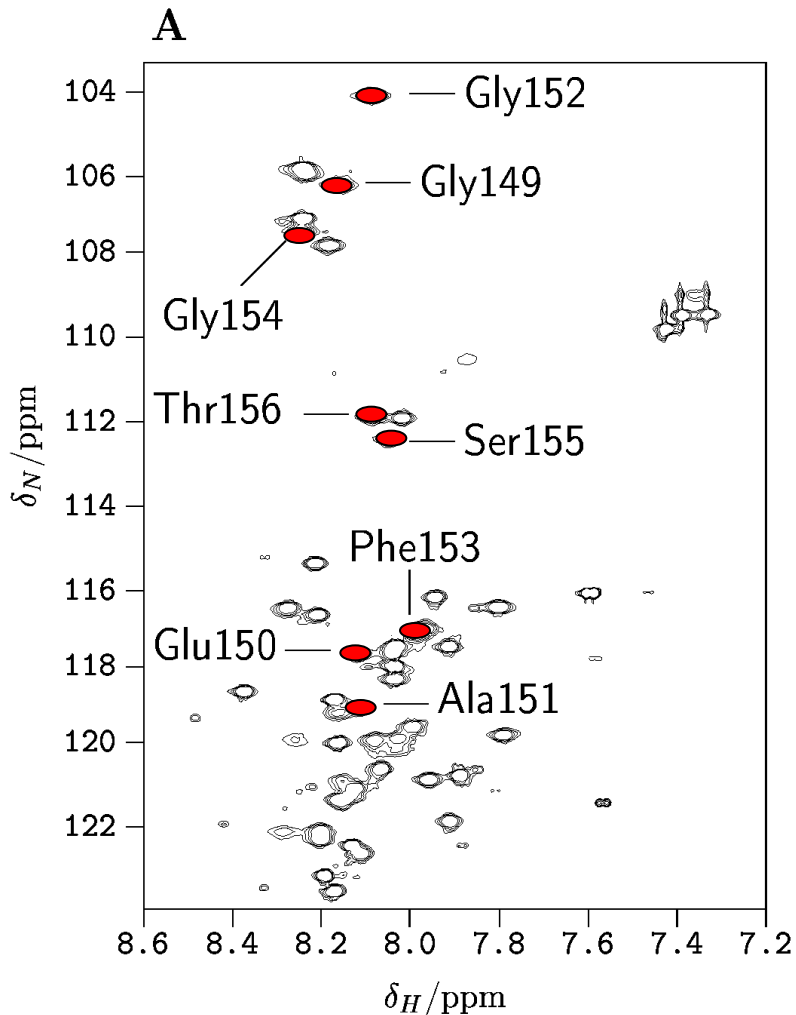

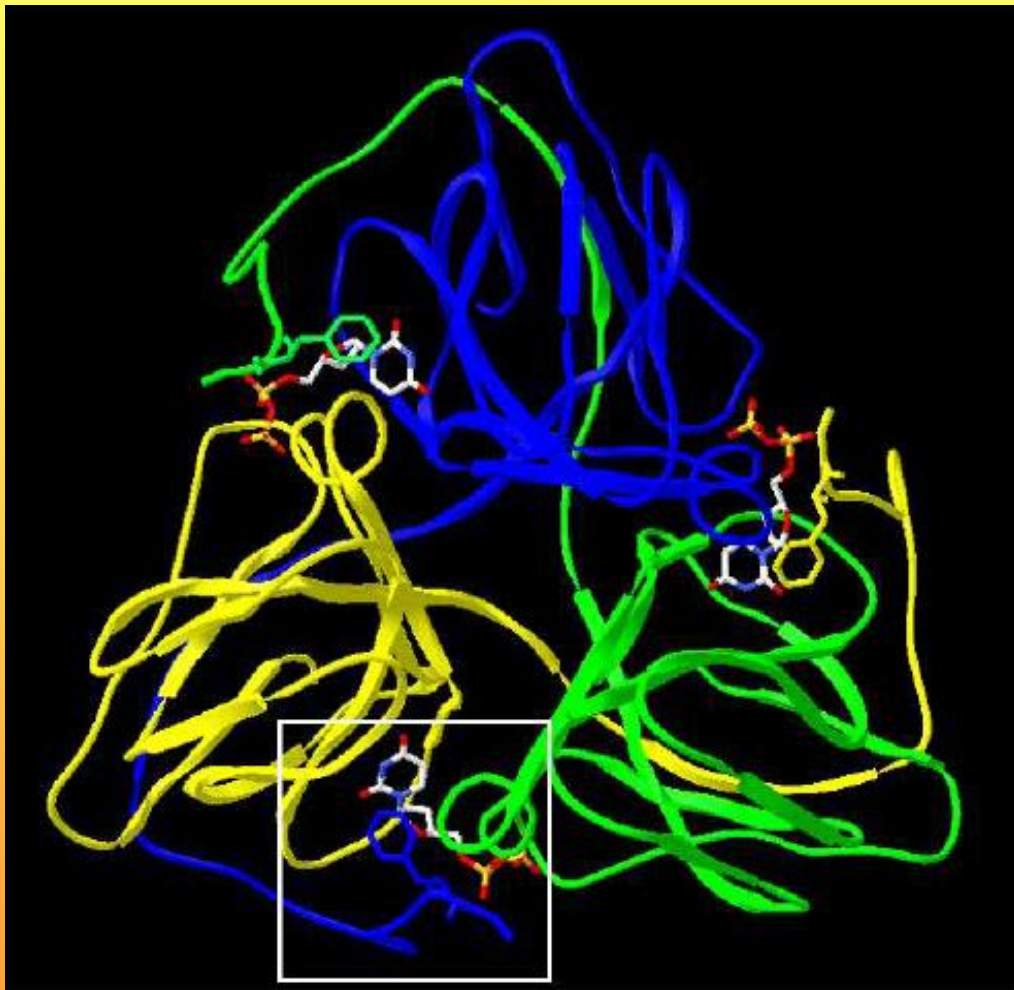
Inhibitor hatására a 5. motívum (C-terminális) Gly149-Thr156 része rendeződik

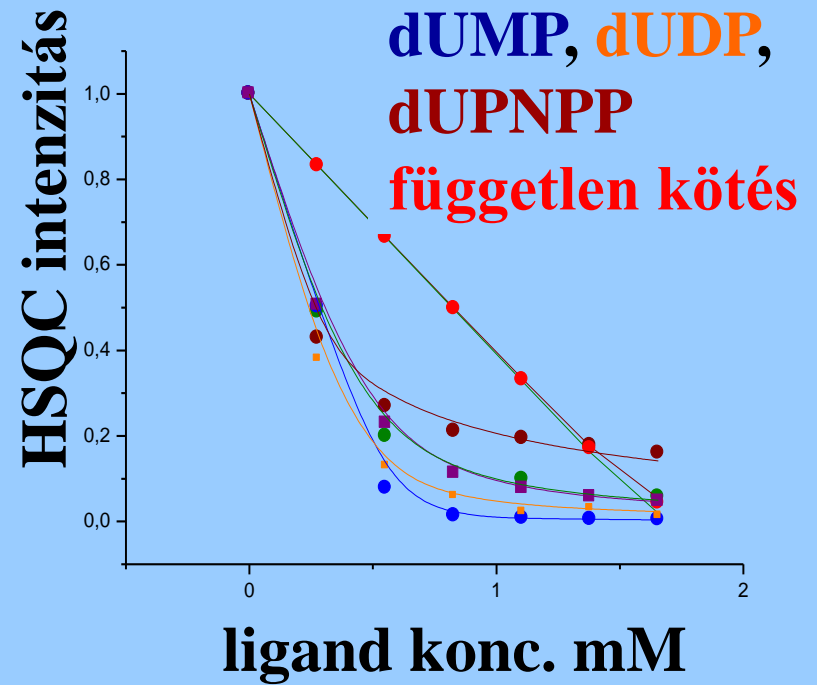
ezek a jelek eltűnnek a ^1H - ^{15}N HSQC spektrumból

Miért volt hasznos az NMR?

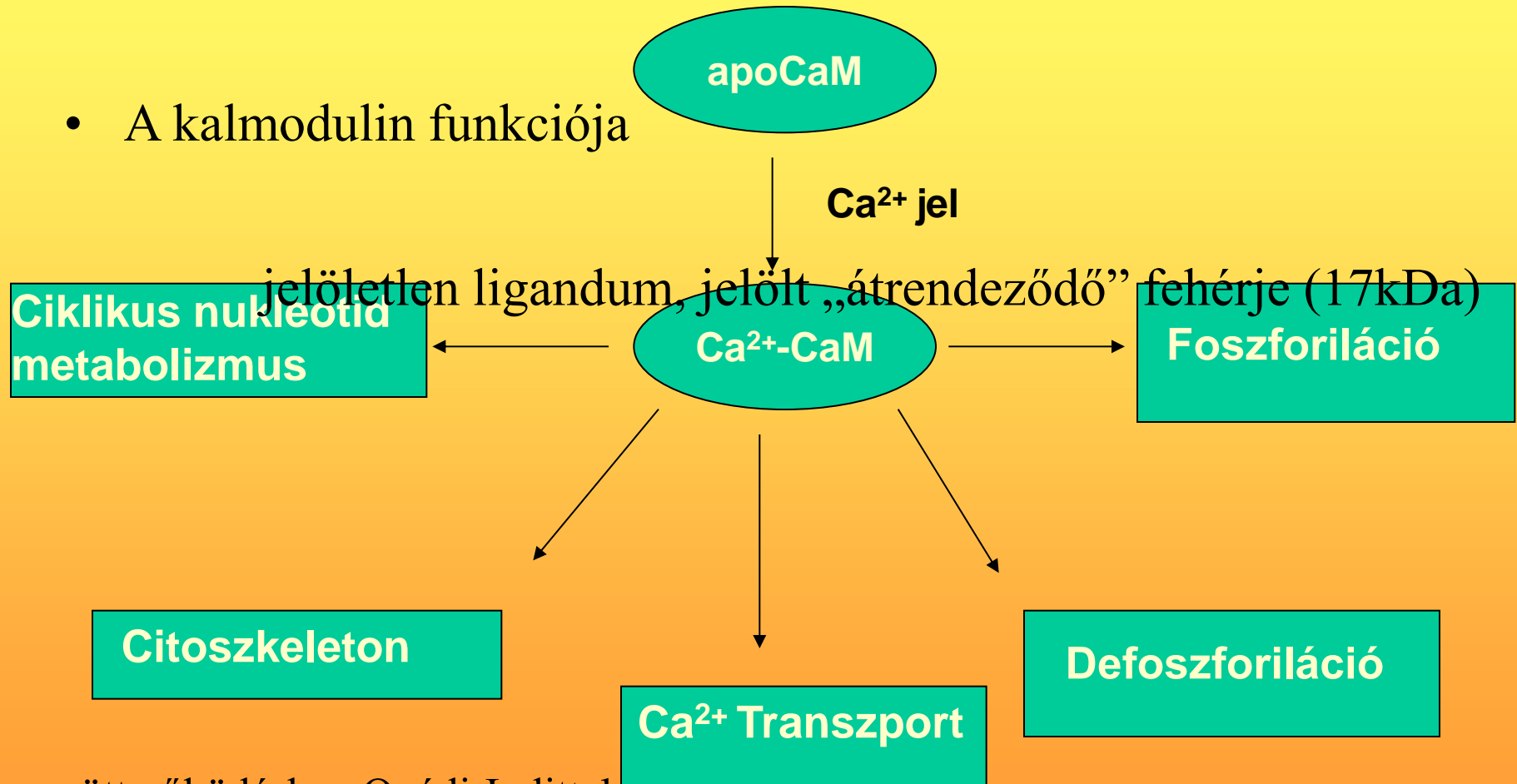

2) allosztérikus modell az eukariota dUTPáz szubsztrátkötésére

Kalmodulin és egy vinca alkaloid analóg (KAR2) kötődésvizsgálata NMR-rel

- A kalmodulin funkciója

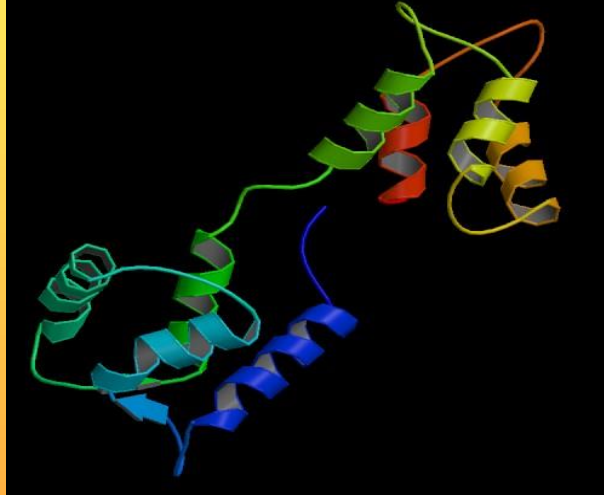

együttműködésben Ovádi Judittal
és munkatársaival

- A kalmodulin szerkezete

Ca²⁺ mentes CaM

Bax et al. *Nat.Struct.Biol.* (1995)

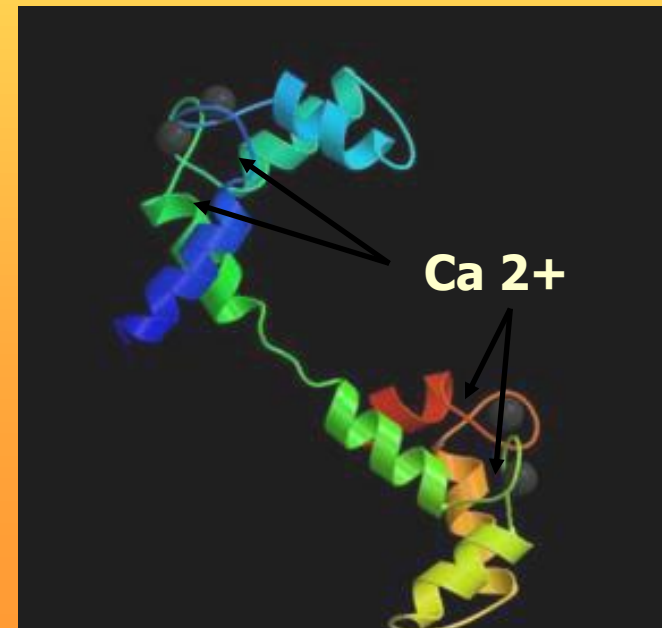

- **Ca²⁺ hatása**

- a domének hélicei átrendeződnek
- a hidrofób régiók felszínre kerülnek

- **Ca²⁺ kötött állapotban „súlyzó” alakú, a két globuláris domént közepén továbbra is flexibilis α -hélix köti össze**

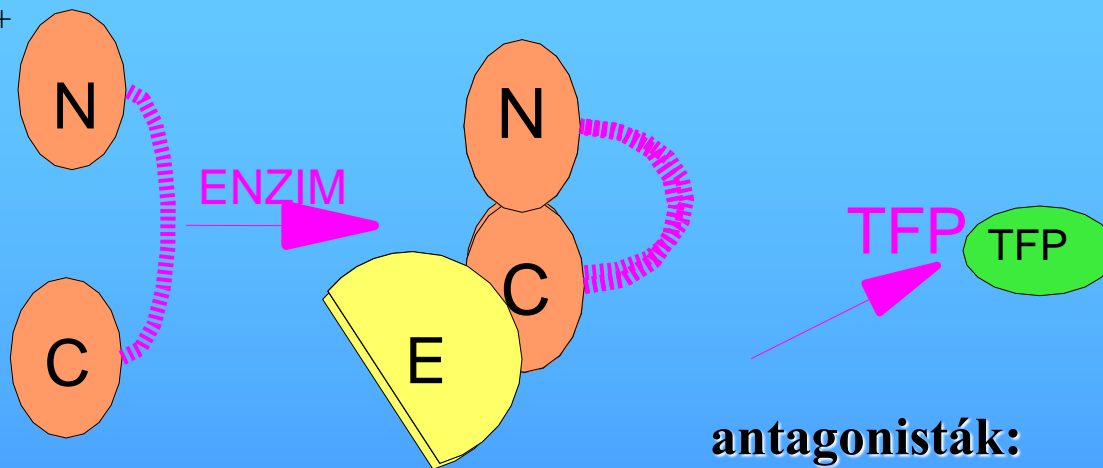

Chattopadhyaya et al. *J.Mol.Biol.* (1992)

Kalmodulin (CaM) antagonisták tipikus hatásmodellje

kalmodulin

4Ca^{2+}

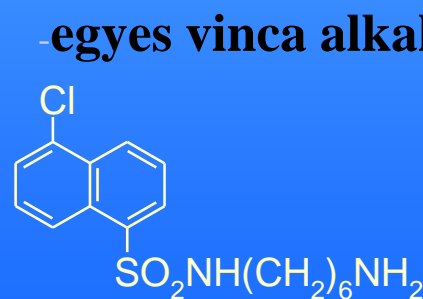
célfehérjék:

- foszfodiészteráz
- CaM függő kinázok
- adenilát cikláz
- foszfofruktokináz
- calcineurin
- stb.

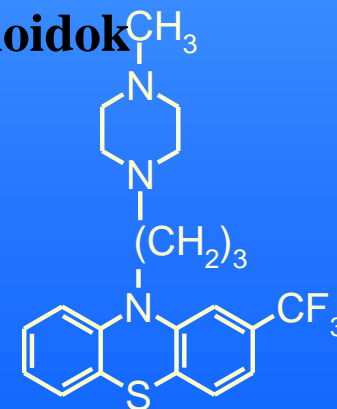
antagonisták:

pl.

- fenotiazinok (TFP; trifluorperazin)
- naftilszulfonamidok (W-7)
- egyes vinca alkaloidok

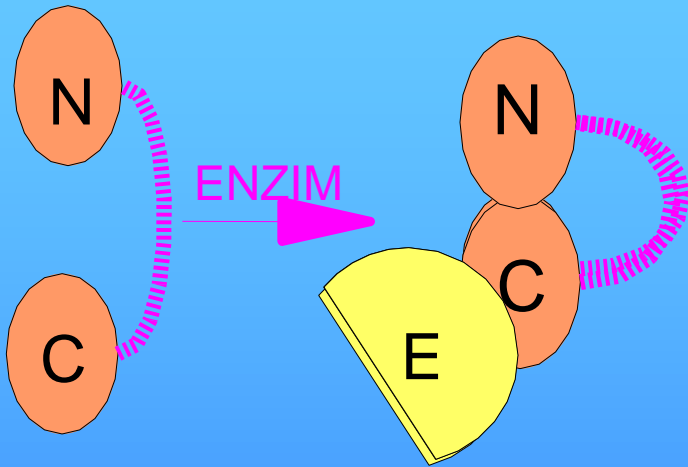

W-7

TFP

- A kalmodulin modul reorientációja célfehérje vagy antagonistá hatására

- „összecsuklik” ,
- - az N- és C-terminális közel kerül egymáshoz,
- - ám a D és az E α -hélixeket összekötő részről az alacsony elektronsűrűség miatt nincs szerkezeti információ

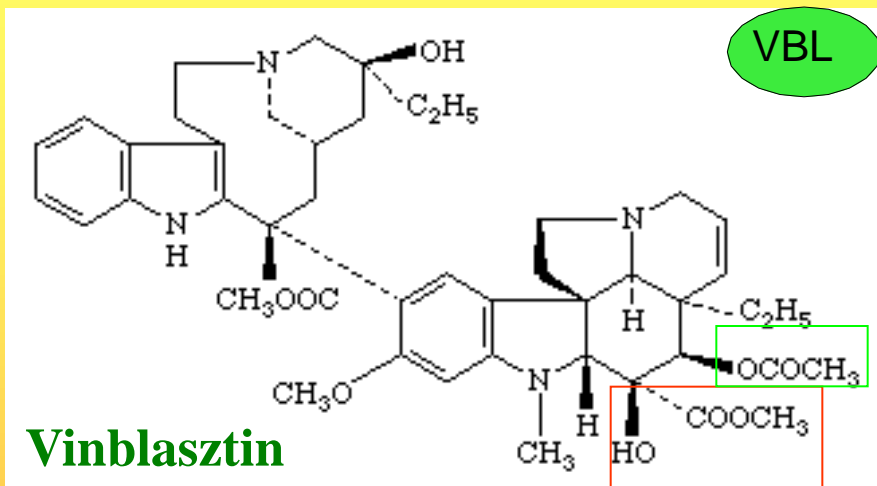
A komplikáció oka:

A célfehérje vagy antagonistá bekötése során mért kémiaieltolódás-változás eredete kettős:

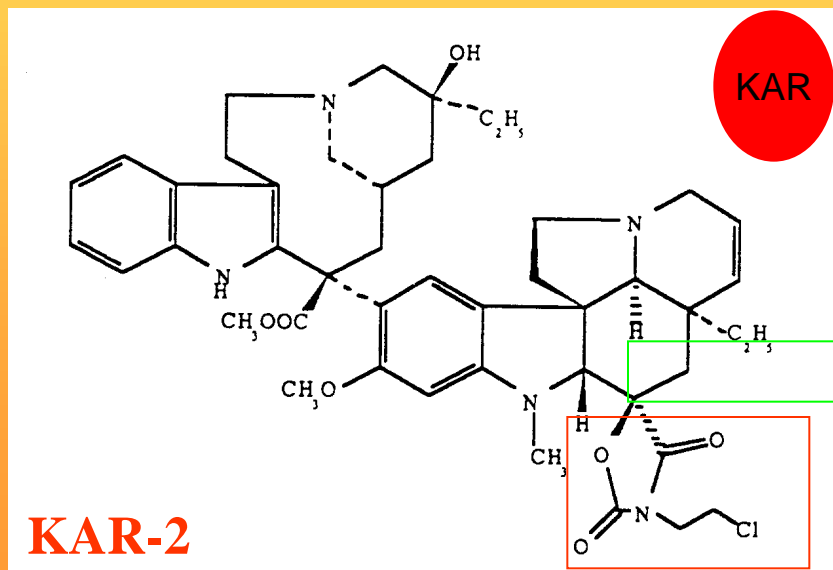
- közvetlenül a kötődés által kiváltott változás**
- modul átrendeződés (reorientáció) által kiváltott változás**

• Vinca alkaloidok (bisindol) mint CaM antagonisták

Catharantus (Vinca) roseus alkaloidjai (vinblasztin, vinkrisztin)

- sejtosztódásgátló hatás (kemoterápia)
- célpontjuk a sejt mikrotubuláris hálózata
- jelentős mellékhatások (neurotoxicitás)

- In vivo kísérletekben ugyanolyan hatékonynak bizonyult, mint a természetes *vinca* alkaloidok
- Mellékhatása jóval kisebb

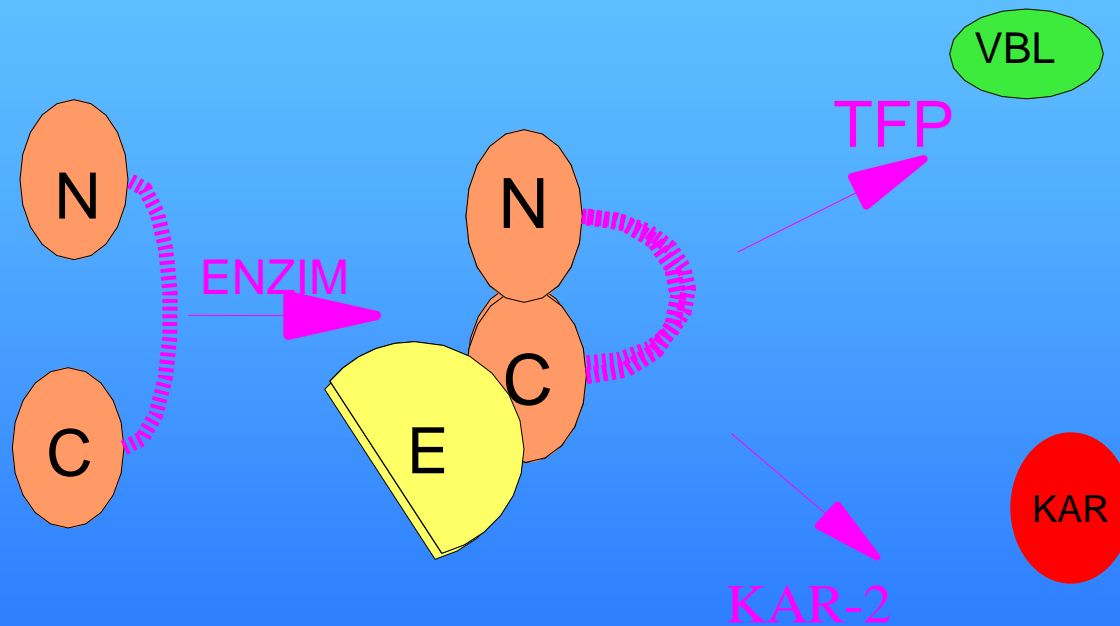
Orosz és mts. British J.Pharmacol. 1997, 121, 947

Orosz és mts. British J.Pharmacol. 1997, 121, 955

Orosz és mts. British J.Cancer 1999, 79, 1356

Ezért egy új kötőhelyet feltételezhetünk a kalmodulinon.

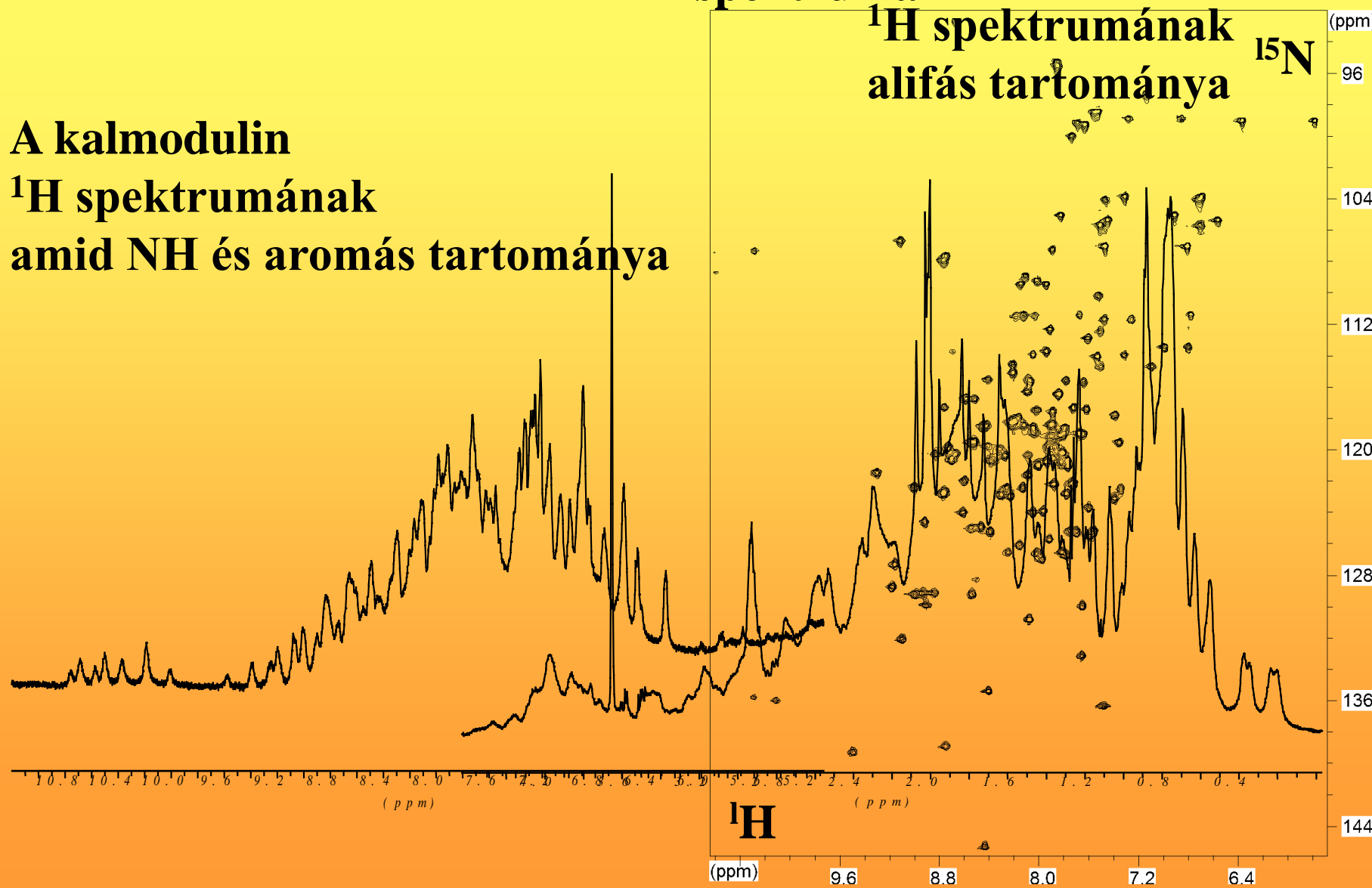

A kalmodulin

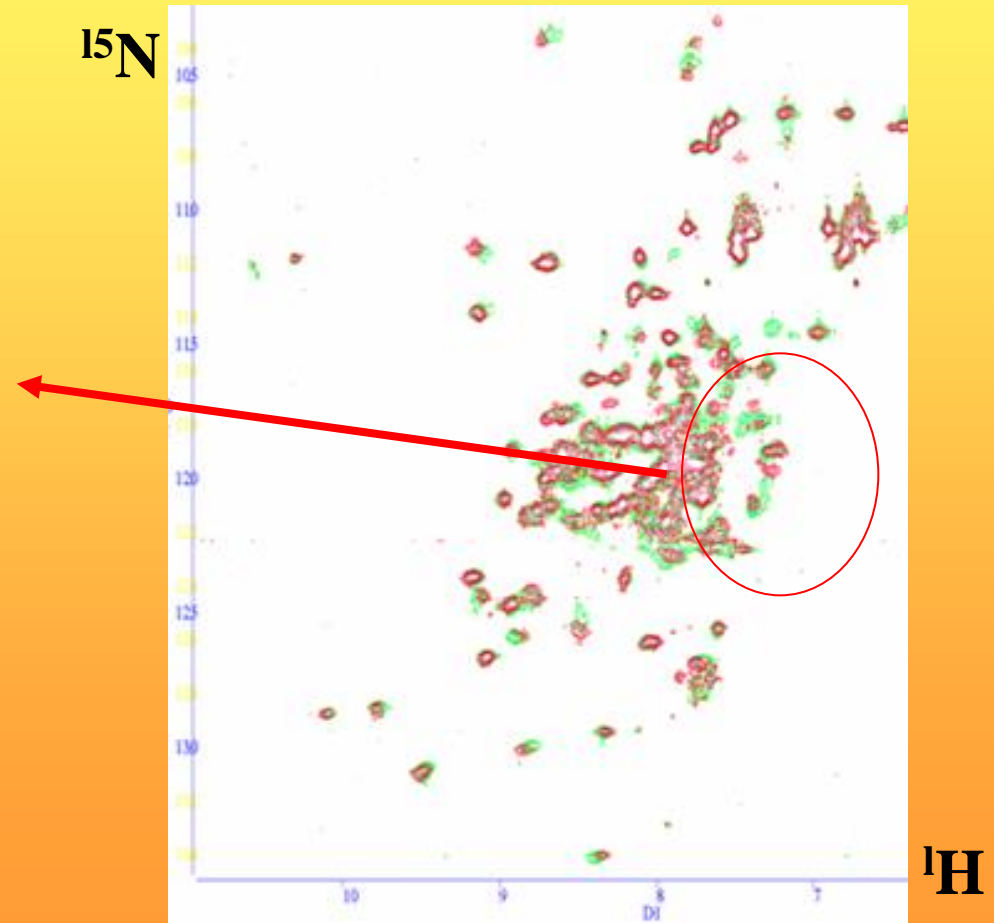
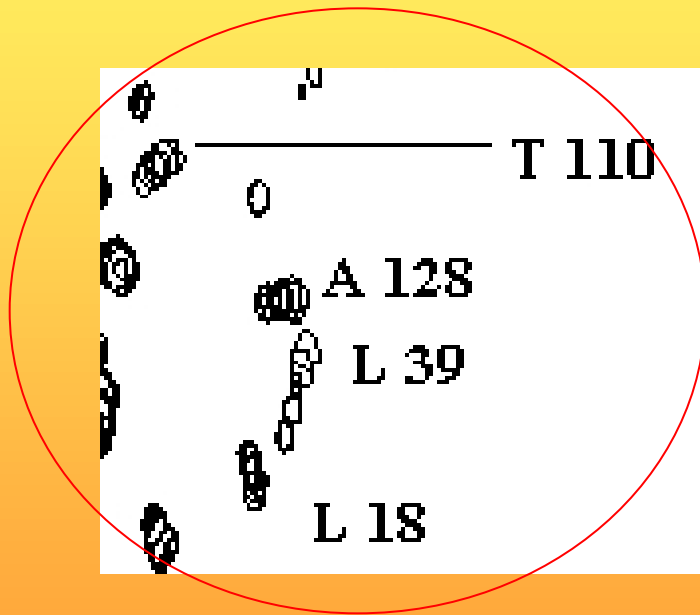
^1H - ^{15}N HSQC

spektruma

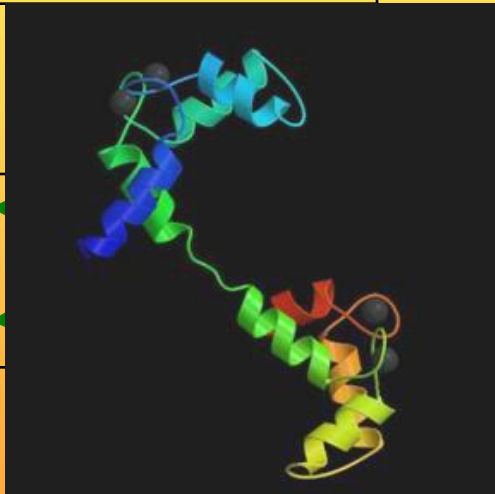
A kalmodulin ^1H spektrumának amid NH és aromás tartománya

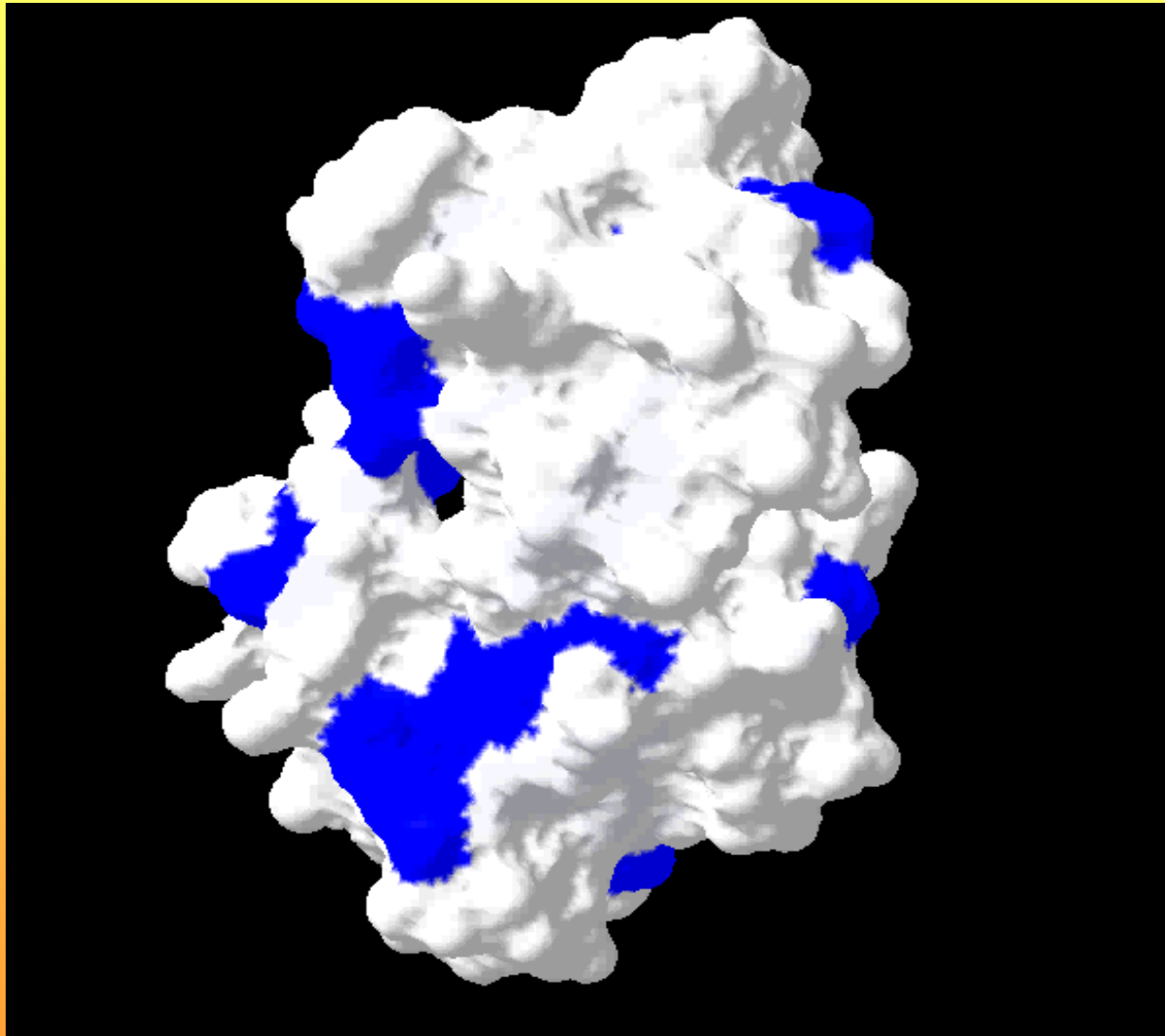

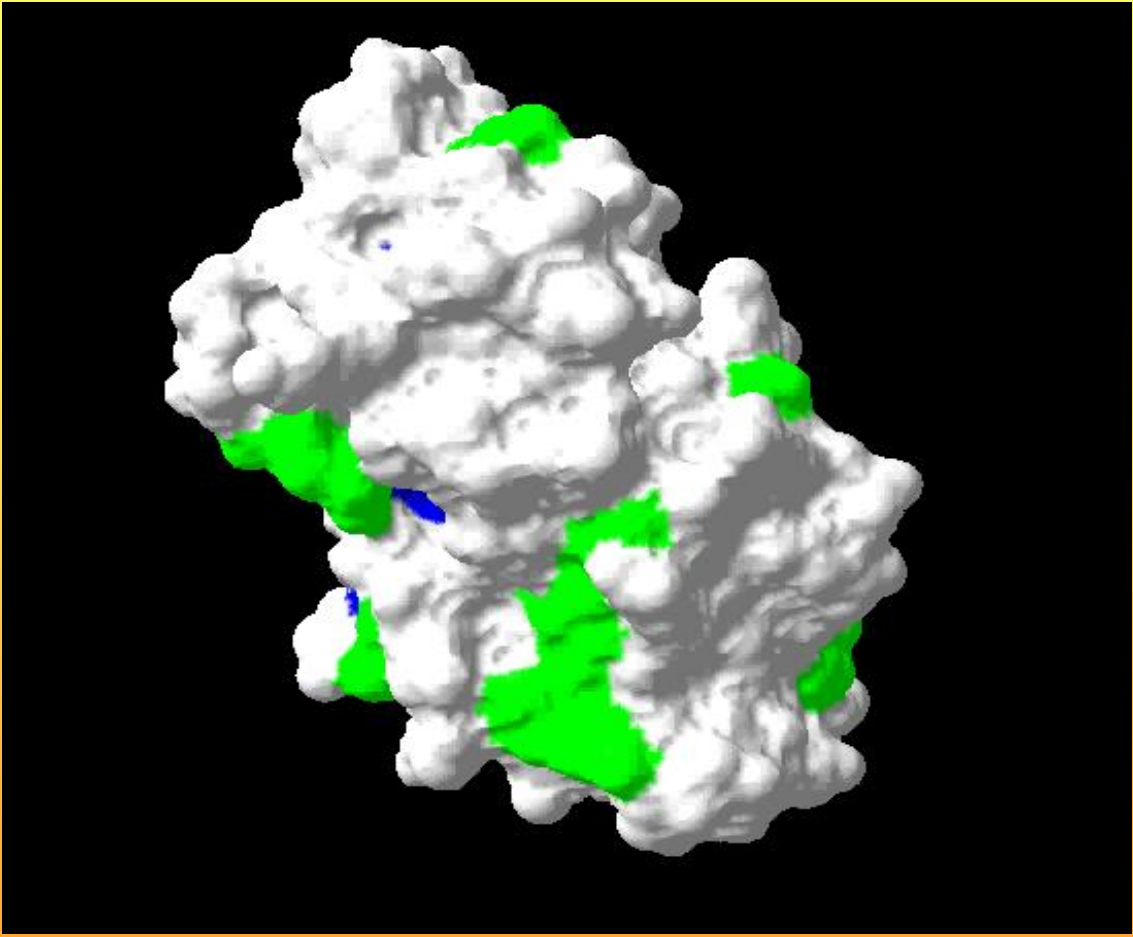
A kalmodulin és a KAR2 titrálása során kapott ^1H - ^{15}N HSQC spektrumok összevetése

CaM másodlagos szerkezeti elemei	Röntgendiffrakciós vizsgálatokból nyert adatok		NMR-spektroszkópiai adatok
	Aminosavak, amelyek környezete megváltozik az alegységek átrendeződése miatt	Aminosavak, amelyek a KAR2 közvetlen szomszédjai	Aminosavak, amelyek KAR2 megkötése során jelentős kémiaieltolódás-változást mutatnak
A hélix	14 Glu 18 Leu	15 Ala 18 Leu 19 Phe	<u>15 Ala</u> 16 Phe <u>18 Leu</u>
B és C hélix közti hurok	40 Gly 41 Gln 42 Asn,	39 Leu, 41 Gln 68 Phe 71 Met 72 Met	21 Lys, 27 Ile, 32 Leu 36 Met <u>39 Leu</u> <u>40 Gly</u>
E hélix	81 Ser 84 Glu 87 Glu 91 Val	80 Ala 84 Ile 85 Ile 88 Ala	53 Asn <u>81 Ser</u> <u>91 Val</u> 92 Phe 94 Lys
F és G hélix közti hurok	112 Leu 114 Glu	109 Met 112 Leu 114 Glu 116 Leu 124 Met, 144 Met 145 Met 147 Ala 148 Lys	110 Thr <u>114 Glu</u> 129 Asp 130 Ile 136 Val 137 Asp

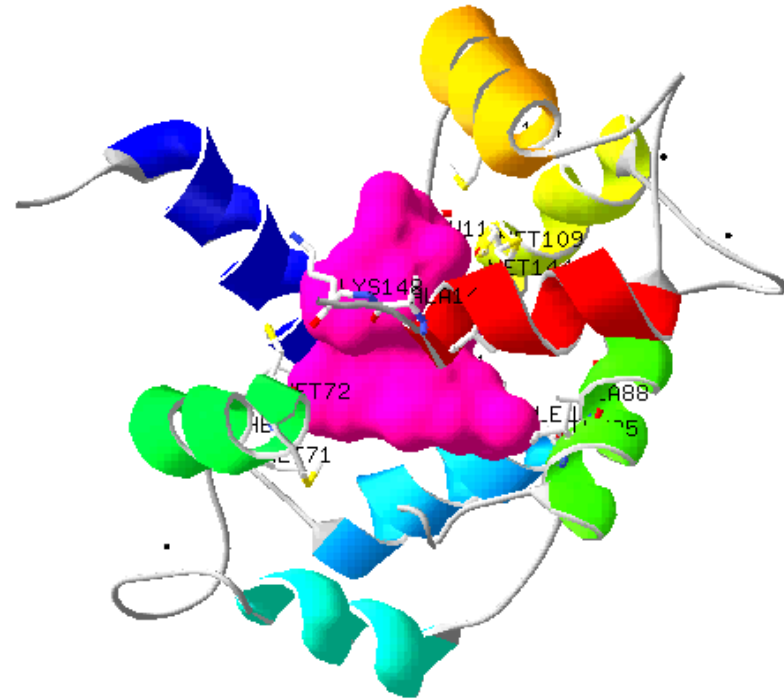
Miért volt hasznos az NMR?

1) Megállapítottuk, hogy a ligandkötődés az NMR időskálán gyors.

2) Behatároltuk a kalmodulin KAR2 kötésében részt vevő aminosavak jelentős részét.

3) Összhangban a krisztallográfiai adatokkal, egy új kötőhelyet azonosítottunk a kalmodulinon.

4) Igazoltuk, hogy a röntgen szerkezet és az oldatfázisú szerkezet igen hasonló lehet.

Legyen a komplexképződés sebességi együtthatója k
($k_{-1} = k_{+1}$ legyen egyforma)

A csere L és EL állapotok között akkor lassú,
ha: $k \ll 2\pi |v_L - v_{EL}|$

A csere L és EL állapotok között akkor gyors,
ha: $k \gg 2\pi |v_L - v_{EL}|$

Ha pl. $|v_L - v_{EL}| = 2\text{kHz}$, akkor $k \gg 1,3 \cdot 10^4 \text{ s}^{-1}$